

...OCH HÄR MAN TRÄFFAT PÅ EN MUR

Lämning efter en tidigmodern vallgravsmur vid Stockholms slott.
Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom fastighet
Tre kronor 1, lämning L2015:7789, Stockholms kommun, Stockholms län

JONNA SARÉN LUNDAHL

MED BIDRAG AV ANNA BERGMAN

Rapporter från Arkeologikonsult 2021:3222

ARKEOLOGIKONSULT
Optimusvägen 14
194 34 Upplands Väsby
Tel: 08-590 840 41

www.arkeologikonsult.se

OMSLAGSBILD: Omslagsbilden visar passagen mellan slottets nordvästra flygel och Högvaktsflygeln med grävmaskinens skopa i blickfånget. Fotat från sydväst.
Foto: Arkeologikonsult.

CITAT: Citatet i titeln är hämtat från ett brev daterat till 1887 (F103:1010:2, vers 5) som påträffades vid undersökningen. I brevet beskrivs den mur som framkom vid undersökningen.

ALLMÄNT KARTMATERIAL:

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: 50007066_140003
Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

© Arkeologikonsult 2021

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

...OCH HÄR MAN TRÄFFAT PÅ EN MUR

Lämning efter en tidigmodern vallgravsmur vid Stockholms slott.
Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom fastighet
Tre kronor 1, lämning L2015:7789, Stockholms kommun, Stockholms län

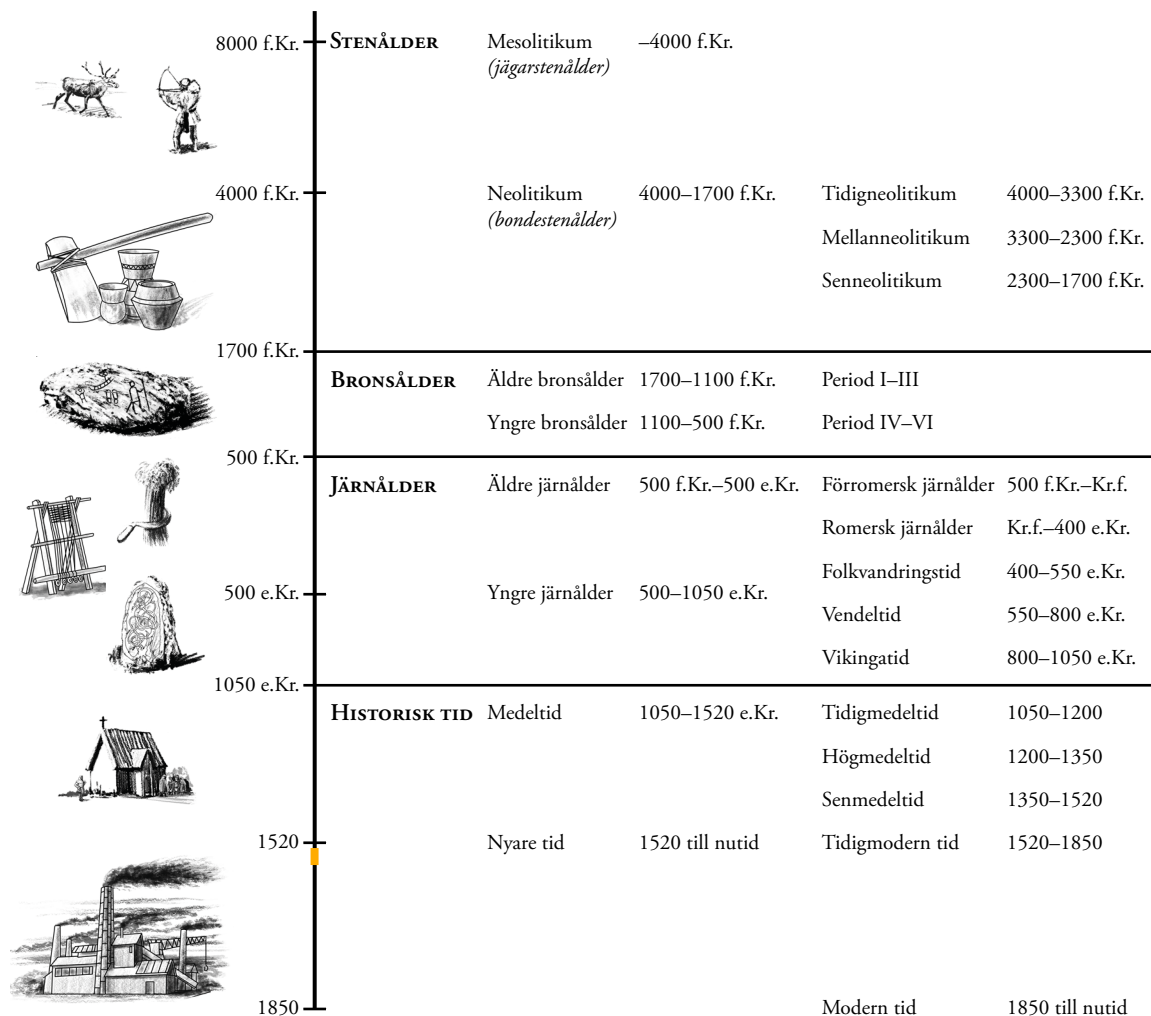
JONNA SARÉN LUNDAHL

MED BIDRAG AV ANNA BERGMAN

Rapporter från Arkeologikonsult 2021:3222

ARKEOLOGISK PERIODINDELNING

ANTIKVARISK BEDÖMNING

Antikvarisk bedömning anger hur man enligt kulturmiljölagen (1988:950), och till viss del även skogsvårdslagen (1979:429), bedömt lämningen och dess eventuella lagskydd vid registreringstillfället. Den slutgiltiga bedömningen görs alltid av Länsstyrelsen.

Fornlämning är en lämning som omfattas av skydd enligt kulturmiljölagen. För att en lämning ska kunna bedömas som fornlämning krävs att den tillkommit före 1850, är en lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven. Det är förbjudet att utan tillstånd från länsstyrelsen rubba, ta bort, gräva ut eller på annat sätt ändra eller skada en fast fornlämning.

Möjlig fornlämning innebär att man vid registreringstillfället inte kunnat ta ställning till om lämningen är en fornlämning

eller inte. Lämningen måste vara bekräftad i fält. Möjlig fornlämning kan även anges för en lämning som har undersökts i samband med en arkeologisk undersökning, men där man inte fastställt lämningens utbredning.

Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som har tillkommit efter 1850, men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Bedömningen används även för vissa lämningar som inte uppvisar fysiska spår, till exempel fyndplats eller plats med tradition.

Ingen antikvarisk bedömning används för lämningar som blivit helt borttagna genom en arkeologisk undersökning eller förstörda. Inget skydd enligt kulturmiljölagen kvarstår. Lämningar som endast är kända via kartmaterial, skriftlig eller muntlig källa och inte har kunnat återfinnas i fält, kan inte heller ha en antikvarisk bedömning.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING.....	7
INLEDNING	7
KORT HISTORISK BAKGRUND	8
TIDIGARE UNDERSÖKNINGAR.....	10
GENOMFÖRANDE	12
RESULTAT	13
Vallgravsmuren	13
Fynd	16
Förmedling	16
REFERENSER	18
Litteratur	18
Arkiv.....	18
Muntlig källa	18
Otryckt källa.....	18
Sociala medier.....	18
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER.....	19
BILAGOR	20
Bilaga 1. Kontexttabell.....	20
Bilaga 2. Fyndtabell	21
Bilaga 3. Murdokumentation – Anna Bergman, Stadsmuseet i Stockholm.....	22
Bilaga 4. Breven	26

Figur 1. Platsen för den arkeologiska undersökningen på Stadsholmen i centrala Stockholm. Mot bakgrund av Terrängkartan, skala 1:50 000.

Figur 2. Undersökningsområdet vid det Kungliga slottet i Stockholm. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:5 000.

SAMMANFATTNING

Under sommaren 2019 påbörjades en schaktningsövervakning vid det Kungliga slottet i Stockholm i samband med att ett dräneringsarbete skulle utföras invid slottets fasad (figur 1 och 2). Schaktningsövervakningen avslutades i september 2020 på grund av ett längre avbrott i schaktningsarbetet. Avbrottet berodde på att dräneringsåtgärder utfördes under en längre tid på platsen som inte behövde antikvarisk övervakning.

I schaktet påträffades välbevarade rester efter en mur. Muren hade en gång stått på insidan en vallgrav som skyddade den forna borgen och kungaresidenset Tre Kronor. Muren var den enda arkeologiska lämningen som påträffades inom schaktet. Men två ovanliga och kulturhistoriskt intressanta fynd påträffades i ett par av de rörgravar som i senare tid genomborrat muren, nämligen två flaskposter.

I den ena återfanns sju brev till, men också från, en ung flicka vid namn Nanny som flyttat till huvudstaden blott 15 år gammal. Breven adresserade till henne beskriver vördnad och kärlek, från ett tonårshjärta till ett annat. Breven som Nanny själv författat men aldrig skickat till de menade mottagarna beskriver vänskap, hemlängtan och en ung flickas första kliv in i självständighet under 1900-talets början.

I den andra flaskan påträffades ett brev som avsiktligt lagts ned för att eftervärlden skulle återfinna det. I brevet beskriver en rörläggare som kallas Tullen hur han och hans kollegor arbetsamt hackar upp den rörgrav i muren som hans brev återfanns i, för över 130 år sedan. Hans humoristiska brev, skrivet på vers, ger en inblick i ett Stockholm som var under modernisering.

INLEDNING

Arkeologikonsult har på uppdrag av Länsstyrelsen i Stockholms län genomfört en schaktningsövervakning på den Yttre borggården vid Stockholms slott (figur 3). I utrymmet mellan Högvaktsflygelns nordöstra gavel och slottet togs ett 8,5 x 8,5 meter stort schakt upp. Statens fastighetsverk hade som avsikt

att utföra dräneringsåtgärder för de intilliggande källarutrymmena i slottets nordvästra flygel. Schaktningsövervakningens syfte var att om möjligt förhindra att fornlämning skadas i samband med dräneringsarbetet samt att på ett vetenskapligt sätt dokumentera de lämningar som framkom vid schaktningen.

Figur 3. Stockholms slott med Högvaktsflygeln i förgrunden. Undersökningsytan kan anas i mitten av bilden bakom staketet. Foto från sydväst.

KORT HISTORISK BAKGRUND

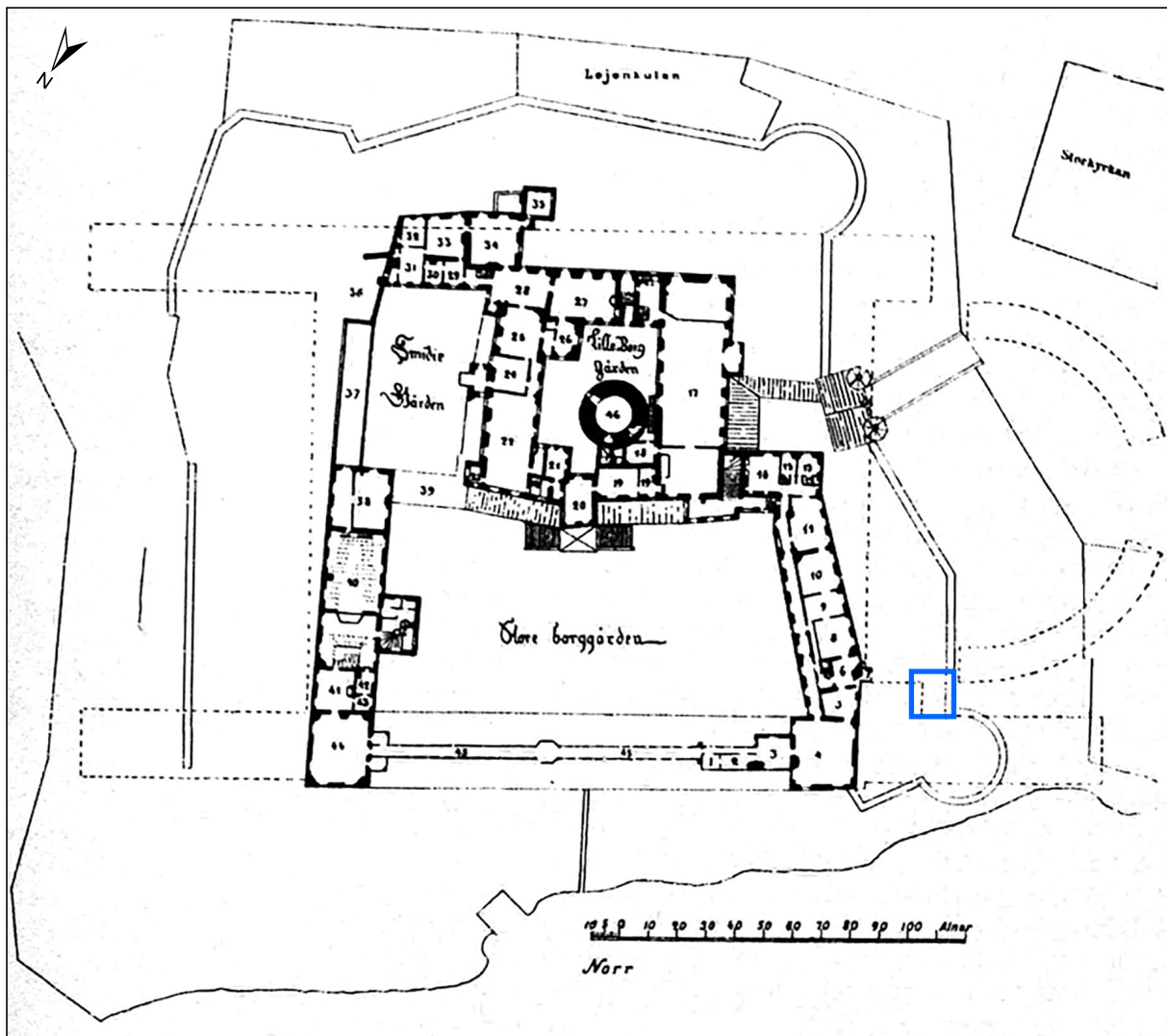
Figur 4. Det gamla slottet Tre Kronor så som det såg ut i mitten av 1600-talet, sett från sydväst. Man kan både se vallgrav och försvarsmur i tegel. Oljemålning av Govert Camphuysen, 1661. Källa: Stockholms stadsmuseum, ObjektID SSM 11700 (CC-BY).

Den medeltida borg som senare kallades Tre kronor och som omvandlades till kungligt residens och slott stod på den plats som idag rymmer det Kungliga slottet i Stockholm (figur 4). Det var Gustav Vasa som såg till att borgen Tre Kronor blev rikets främsta kungaresidens och det var även under hans regeringstid som borgens försvarsfunktioner utvecklades. År 1536 påbörjades byggnationen av ”nya muren” eller ”nya byggningen” som avsåg en yttre försvarsmur med tillhörande rundlar och försvarsanordningar (Söderlund 1995). Mellan 1541–1547 anlades en vallgrav med murar, porthus och vindbrygga (Fennö 2002). Slottet Tre kronor brann ned i en förödande slottsbrand år 1697.

Med sina tinnar och torn och flera hundra års till- och ombyggnader upplevdes Tre Kronor som omodernt under 1600-talets slut och var redan under ombyggnad när branden spred sig i det gamla slottet. Slottsarkitekten Nicodemus Tessin d.y. var snabb med att färdigställa planritningar för ett helt nytt och modernt slott, som den gamla orediga huskroppen i stor mån förhindrat tidigare (figur 5). Det skulle dock ta över 50 år innan det nya Stockholms slott stod färdigt för inflyttning.

Vallgraven som anlades var en torrlagd, och senare stenklädd, vallgrav som var över 7 meter djup med ännu högre murar på in- och utsida. Den inre vallgravsmuren omfattas av den föreliggande undersökningen.

Figur 5. Plan över slottet Tre Kronor från 1660. De prickade linjerna utmärker det nuvarande slottets läge och schaktet från aktuell undersökning är markerat med blått. Bild hämtade från G. Upmark (1897) "Stockholms slott under Vasatiden (XVIII)" i Stockholm: Sveriges huvudstad skildrad med anledning af allmänna konst- och industriutställningen 1897, 2, Stockholm: E.W. Dahlgren/ J. Beckmans Förlag, s. 15. Källa: Stockholms stadsarkiv (CC-BY).

TIDIGARE UNDERSÖKNINGAR

Flera undersökningar, både arkeologiska och byggnadsarkeologiska, har genomförts vid det Kungliga slottet genom åren. En sammanställning av undersökningarna har gjorts av Kerstin Söderlund och Anna Bergman (2019), där en grundlig genomgång görs.

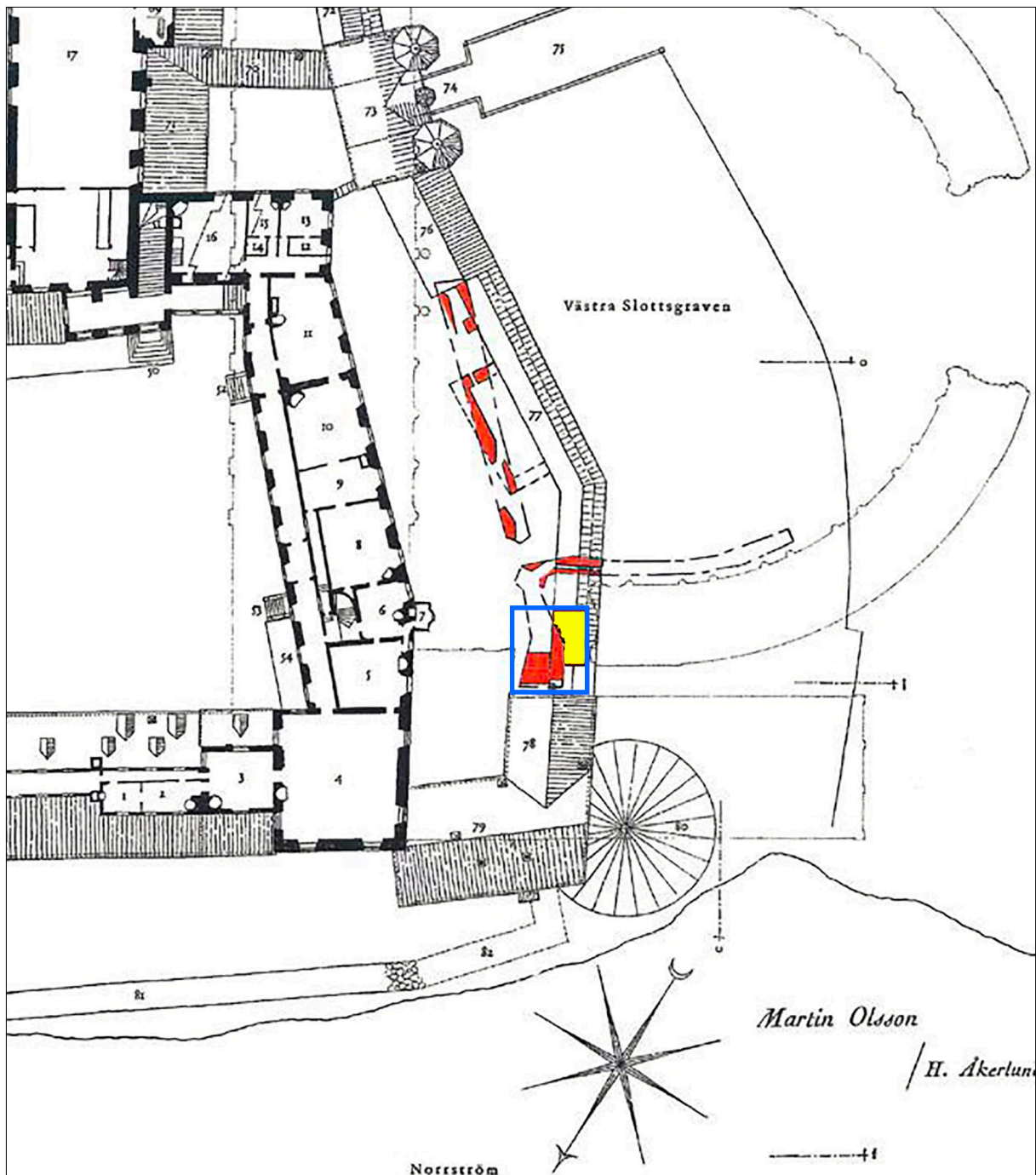
Av tidigare undersökningar är framförallt tre relevanta. Den första är ej rapporterad undersökning på den yttre borggården år 1926 och 1927 av arkeolog Martin Olsson. Undersökningarna saknas i Stadsarkeologiskt register (SR) men bilder och

ritningar från undersökningen har gått igenom i ovan nämnda sammanställning. Materialet användes även av Helena Fennö, som år 2001 utförde den andra undersökning som är relevant för den här rapporten. Undersökningen från 2001 berörde delvis samma delar som återigen kom i dagen vid aktuell undersökning (Fennö 2002, SR 1371; figur 6).

Vid Martin Olssons undersökning framkom bland annat andra delar av vallgravsmuren samt delar av det norra porttornet (se figur 7 för orientering). Även lämningar av andra byggnader framkom.

Figur 6. År 2001 framkom samma murdel som under aktuell undersökning. Här ser vi insidan av tegelmuren som vette mot slottet. Även brunnen (107) är här framtagen. Fotot är taget från norr. Fotograf: Helena Fennö (S02-001/6). Källa: Stockholms stadsmuseum, dokumentID SSMB_0016746_01_ (CC-BY).

Figur 7. Rekonstruktionsplan som visar de västra delarna av det gamla slottets planlösning ungefär år 1660. Det nya slottet är markerat med konturer. Ursprunglig plan är hämtad från Martin Olsson 1940, pl. 62, på vilken Helena Fennö markerat sina schakt och de då framtagna murarna med rött (2002, s. 41). Schaktet från aktuell undersökning är markerat med blått samt de nykomna murdelarna med gult. Källa: Stockholms stadsmuseum, dokumentID SSMB_0016746_01_ (CC-BY).

Dessa byggnader stod mellan vallgravsmuren och slottet (Söderlund & Bergman 2019). Även 2001 framkom murar till byggnader som legat på insidan vallgravsmuren (figur 7). Byggnaderna låg anpassat efter vallgravsmuren vilket antyder att de tillkommit efter att muren kommit på plats (Fennö 2002).

Den tredje relevanta undersökningen utfördes 1986 då utbytet av vatten- och avloppsledningar övervakades antikvariskt. Vid detta tillfälle framkom delar av den stenklädda vallgraven samt ett tegelfundament till den bro som ledde över vallgraven fram till porten (Söderlund 1987, SR 858).

GENOMFÖRANDE

Arbetet genomfördes med en mindre grävmaskin som varsamt avlägsnade utfyllnadsmassor inom det berörda området som ytmässigt mätte 8,5 x 8,5 meter. Arbetet framskred långsamt då flera omkringliggande hänsynsasppekter var tvungna att tillgodoses.

Tung trafik får endast framföras inom området Gamla stan på förmiddagen, vilket omöjliggjorde bortforslandet av bortschaktade massor under eftermiddagen. Schaktets placering omringat av slottets och Högvaktsflygelns huskroppar gjorde möjligheten att tillfälligt placera schaktade massor begränsades till schaktets utbredning. Avbrott i maskinutfört arbete gjordes även dagligen mellan klockan 12 och

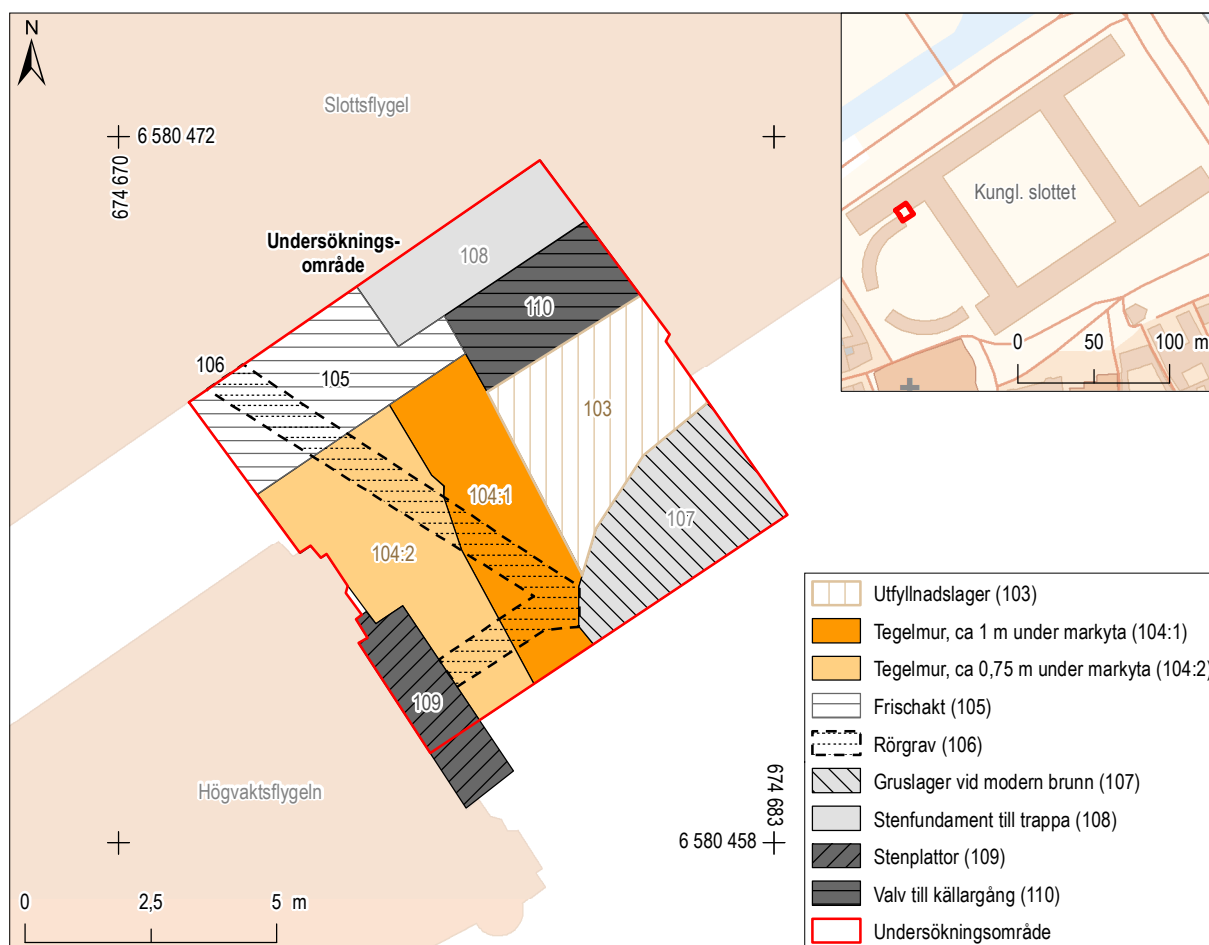
13 för att inte störa högvaktens vaktavlösning; den ceremoniella vaktparad som leder fram till den yttre borggården vid slottet.

På grund av att schaktets begränsade yta och placering intill slottets och Högvaktsflygelns fasader, var inmätning med RTK GPS eller totalstation problematisk, så en mer analog kartering utfördes med hjälp av måttband och ritbräda. Slottet och Högvaktsflygelns fungerade bra som fasta referenspunkter så att de berörda konstruktionerna som framkom i schaktet kunde placeras in rätt i rum. Det slutliga djupet på schaktet vid avslutat arbete var cirka 6 meter från dagens gatsten.

Klassificering	Typ dep	Tillkomst	Depositionstyp
Brukningslager	Avfallslager	Tillkommer t ex då sopor slängs ut på en tomt efter att ett golv har städats.	Sekundär deposition, omlagrat men med tolkad härkomst
	Hantverksspill	Tillkommer i samband med hantverk.	Primär deposition
	Golvlager	Bildas på golvet i ett hus där föremål tappas, matrester slängs eller hantverksavfall avsätts i samband med utförandet.	Primär deposition
	Tramphorisont	Som golvlager men utomhus där människor rör sig frekvent.	Primär deposition
	Odlingslager	Bearbetning av jord i samband med odling.	Primär deposition
	Brandlager	Tillkommer vid matlagning, uppvärmning eller i samband med hantverksaktivitet.	Primär deposition
Konstruktionslager	Utfyllnadslager	Tillkommer t ex vid utfyllnad av svackor för att skapa en jämn yta, alternativt utfyllnad vid strandkant/fuktig mark för att skapa ny mark.	Tertiär deposition, omlagrat utan känd källa
	Utjämningslager	Tillkommer för att skapa en jämn yta inför byggandet av exempelvis ett hus, eller anläggandet av en gårdsplan.	Tertiär deposition, omlagrat utan känd källa
	Bärlager	Tillkommer som underlag för någon form av stående konstruktion. Exempelvis risbädd samt sand- eller gruslager.	Primär deposition
	Sättmaterial	Tillkommer som underlag till en stenläggning, vanligen i form av sättsand.	Primär deposition
	Byggnationslager	Bildas t ex i samband med att ett hus byggs. Kan innehålla träflis och huggspån när ett hus timrats eller kalkbruk och tegelfragment då ett hus murats osv.	Primär deposition
	Golv	Tillkommer vid husbyggnation, till exempel ett lergolv .	Primär deposition
Destruktionslager	Brandlager	Bildas vid brand i t ex hus	Primär deposition
	Rasering	Bildas till exempel när ett hus raserats. Har huset brunnit så kan delar av det återfinnas in situ. Raseringslager är ofta omrörda och har spritts ut i utjämnande syfte.	Primär deposition
Icke-antropogent lager	Svåmlager	Tidvisa översvämningar i strandkant.	Ej deponerat
	Vegetationslager	Ursprunglig markhorisont.	Ej deponerat

Figur 8. Klassificering av lagertyper (efter Tagesson 2003:28ff).

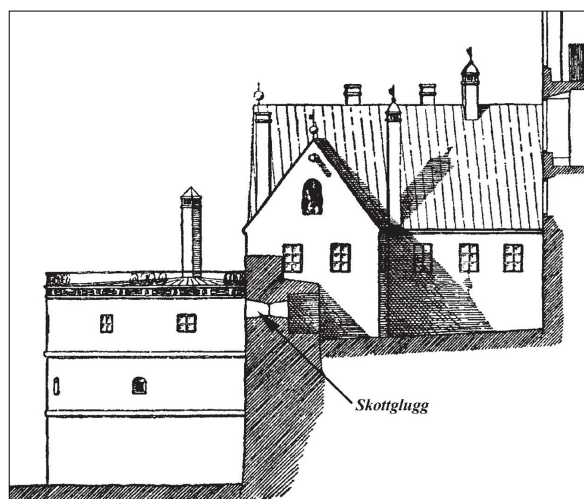
RESULTAT

Vallgravsmuren

Beskrivningarna är till stor del grundat på byggnadsarkeolog Anna Bergmans dokumentation, se bilaga 3 för mer utförlig beskrivning.

Redan innan undersökningen tog vid var det känt att en del av den så kallade inre vallgravsmuren skulle påträffas i schaktet, då området redan år 2001 var föremål för en arkeologisk schaktningsövervakning då ett läckande dagvattenrör byttes ut (Fennö 2002). En större yta skulle nu tas upp och därmed kunde en större del av den sedan tidigare påträffade vallgravsmuren dokumenteras. Det fanns en förhoppning att lämningar efter de byggnader som funnits på insidan vallgravsmuren skulle påträffas inom undersökningsområdet men området var stört av en brunn (figur 9).

Figur 10. Rekonstruktion av en del av Tre Kronor, omkring 1660. Bilden visar en sektion av den inre vallgravsmuren ungefär av samma del av muren som togs fram under aktuell undersökning. Illustration hämtad ur Martin Olsson 1940, s. 141.

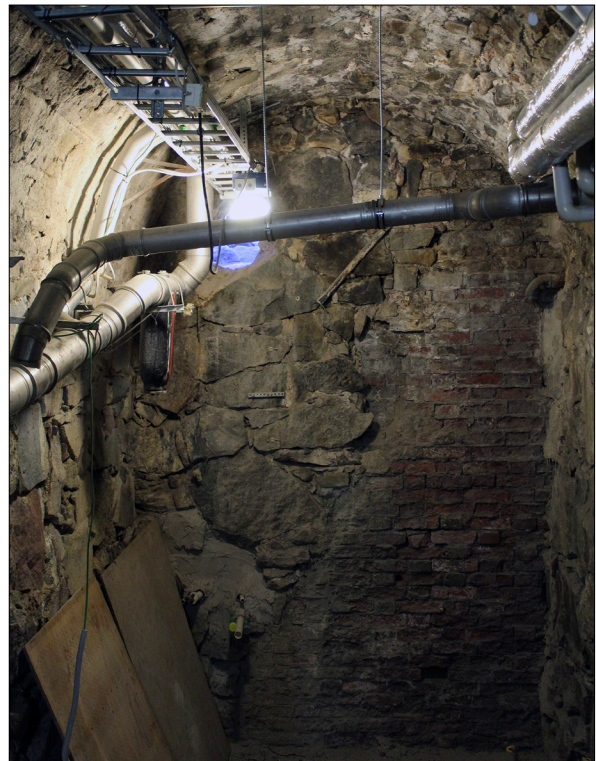
Figur 11. Den framtagna delen av vallgravsmuren. Foto från nordnordöst.

I schaktet kunde drygt 5 meter av murens längd fångas upp i nordväst – sydostlig riktning, även murens fulla bredd som uppgick till 5 meter kunde uppmätas inom schaktet och i de på ömse sidor belägna källarutrymmena till slottet och Högvaktsflygeln.

Muren bestod av en skalmur med en kärna av natursten, bruk och tegel (figur 11). Murlivet var av tegel i så kallat stortegel som var lagda i vendiskt förband med mellanliggande ljust bruk. Vendiskt förband är ett typiskt medeltida förband där ett skift har varannan sten i löpsida och varannan i kopsida utåt. Det vill säga tegelstensens långsida respektive kortsida vänd utåt.

Murens höjd var cirka 6 meter, varav 5 meter kunde beskådas inom källarutrymmena på ömse sidor av schaktet (figur 12, 13 och 14).

Man har använts sig av den kraftiga muren som del av konstruktionen när man uppfört det nya slottet och de olika flyglarna, vilket vi kan se i Högvaktsflygelns källare samt i rum 583 och 606 i slottet (figur 15).

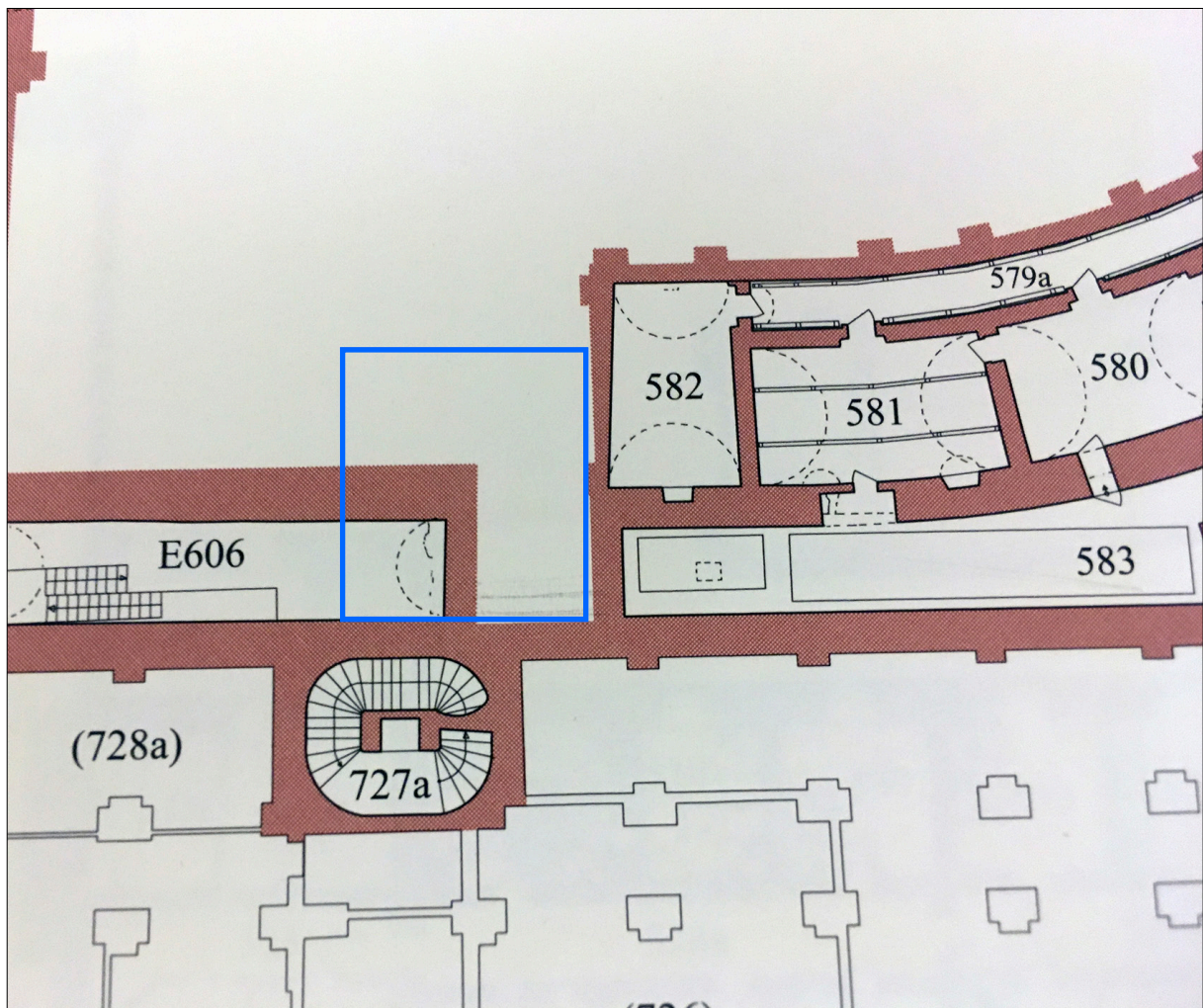
Figur 12. Den inre vallgravsmurens utsida, den sida som vetter mot själva vallgraven. Nu fungerar den delen av muren som den bortersta väggen i källarum 583. Foto från sydväst.

Figur 13. Den inre vallgravsmurens insida, den sida som vetter mot slottet. Bilden visar den översta delen av muren så som den är synlig i källarrum 606. Foto från nordöst.

Figur 14. Byggnadsarkeolog Anna Bergman dokumenterar den inre vallgravsmurens insida. Bilden visar den nedersta delen av muren så som den är synlig i källarrum 606. Foto från nordöst.

Figur 15. Stockholms slotts källarrum med numrering kring undersökningsområdet markerat i blått. Muren kan ses i rum 582, 583 och 606. Foto: Anna Bergman, Stadsmuseet i Stockholm.

Fynd

Vid undersökningen påträffades hela två flaskposter med sammanlagt åtta brev. Den ena flaskposten är daterad till början av 1900-talet (figur 16) och den andra till år 1887. Dessa fynd behandlas mer ingående i bilaga 4.

Bortsett från de påträffade breven var fyndmaterialet magert. Ett fåtal keramikskärvor påträffades (figur 17). De flesta skärvorna har en tyngdpunkt i 1700-talets mellersta del vilket tidsmässigt passar in på uppförandet av det nya slottet. Samtliga keramikfynd påträffades i omrörda utfyllnadsmassor.

De porslins-skärvor som påträffats är samtliga från Kina, troligtvis från tiden då Qianlong regerade vilket skulle ge dateringen mellan 1735–1796. Det finns en möjlighet att porslinet är något yngre (fram till 1820) då stilen fick en väckelse under Qianlongs son Jiaqings regeringstid. Skärvorna har motiv av blomlandskap och är flerfärgade. Tre av porslins-skärvorna har passning till varandra och har tillhört stora fat. Man hittar ofta kinesiskt porslin när man undersöker 1700-talslämningar men oftast rör det sig om tekoppar och mindre fast. Det är sällan skärvor efter stora fat påträffas (muntl. Mikael Johansson 2019).

Andra fynd, som en bit fajans, kakel och glaserat rödgods kan även de placeras in i 1700-talets mitt. Den enda äldre keramikskärvan som påträffades var en skärva stengods, från Westerwald i Tyskland, som kan vara från 1600-talet men tillverkades även under 1700-talet.

Förmedling

Då undersökningsytan låg inom ett avskärmat byggarbetsområde kunde inga visningar hållas för allmänheten på plats. Men fynden har publicerats på Arkeologikonsults sociala medier via Facebook och hemsida.

Vid undersökningen påträffades två flaskposter som fick stor uppmärksamhet och medial spridning. Sveriges radio gjorde ett inlägg om fynden. Nyheten spred sig även i flera tidningar, bland annat DN och tidskriften Populär historia.

Figur 16. Den ena flaskan (F103:1000:1) som påträffades. Inuti kan man ana breven den innehöll. Skala 1:1.

Figur 17. Samlingsbild av den keramik som påträffades vid undersökningen. Skala 1:1.

A) Porslin med blomstermotiv troligtvis från Qianlong, 1735–1796. B) Mindre skärva perforerat flintgods med marmorlikande dekor, möjligtvis 1800-tal. C) Liten skärva fajans, blå dekor på vit grund, mitten av 1700-talet. D) Skärva stengods fr. Westerwald, 1600–1700-tal. E) Glaserat rödgods, trol. 1700-talets mitt. F) Skärva kakel med landskapsmotiv i blått på vit grund, trol. 1700-talets mitt.

REFERENSER

Litteratur

FENNÖ, HELENA (2002). *Yttre Borggården: Stockholms stad, Gamla Stan, RAÄ 103: arkeologisk undersökning 2001*. Stockholm: Stockholms stadsmuseum, Kulturmiljöavdelningen.

OLSSON, MARTIN (1940). Slottets historia intill år 1600. I: *Stockholms slotts historia. Bd 1. Det gamla slottet*. Stockholm: Norstedt.

SÖDERLUND, KERSTIN & BERGMAN, ANNA (2019). *Stockholms medeltida borg: en sammanställning av arkeologisk och byggnadsarkeologisk dokumentation inom Stockholms slott: Gamla stan, Stockholm*. Stockholm: Stadsmuseet.

SÖDERLUND, KERSTIN (1995). *Stockholms slott: arkeologisk utredning*. Stockholm: Arkeologiska enheten, Stockholms stadsmuseum.

SÖDERLUND, KERSTIN (1987). *Storkyrkobrinken, Högvaktsterassen och Yttre borggården*. Stockholm: Stockholms stadsmuseum. Arkeologisk rapport.

TAGESSON, G. 2003. "Bodde de därnere" – Om kulturlagerbildning och avfallshantering i stormaktstidens Norrköping. I: *Tyskebacken. Hus, människor och industri i Stormaktens Norrköping*. RAÄ, Arkeologiska undersökningar, Skrifter 47 (Red. Karlsson, P & Tagesson, G). Stockholm.

Arkiv

SR = STADSARKEOLOGISKT REGISTER FÖR STOCKHOLM
<https://stadsmuseet.stockholm.se/utforska/arkeologi-och-fornlamningar/stadsarkeologiskt-register-for-stockholm/>

Muntlig källa

MIKAEL JOHANSSON
keramikexpert, Stadsmuseet i Stockholm
Stockholm, 2019, samtal 11 juli

Otryckt källa

STADSARKEOLOGISKT REGISTER
<https://stadsarkeologiskregister.stockholm.se>

Sociala medier

FACEBOOK, ARKEOLOGIKONSULT
Datum: 2019-06-28
<https://www.facebook.com/arkeologikonsult/posts/2371368132884656>

HEMSIDA, ARKEOLOGIKONSULT
Datum: 2019-08-29
<https://arkeologikonsult.se/52-undersokningar/2019/smaprojekt-2019/174-vi-har-fatt-en-ny-flask-post-fran-1887>

SVERIGES RADIO
Datum: 2019-06-28
<https://sverigesradio.se/artikel/7253725>

DAGSTIDNING, DAGENS NYHETER
Datum: 2019-06-30
<https://www.dn.se/sthlm/karleksbrev-fran-1900-framgravda-utanfor-slottet-adjo-min-possunge/>

MAGASIN, POPULÄR HISTORIA
Datum: 2019-11-15
<https://popularhistoria.se/sveriges-historia/1800-tal/flaskpost-fran-rorlaggaren>

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Arkeologikonsults projektnr:	3222
Länsstyrelsens diarienummer:	431-39276-2018
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2018-09-28
	2019-09-26 (förlängt beslut)
Uppdragsgivare:	Länsstyrelsen i Stockholms län
Uppdragsnr i KMR:	201900411
Företagare:	Statens fastighetsverk
Län:	Stockholm
Landskap:	Uppland
Kommun:	Stockholm
Socken:	Stockholm
Fastighetsbeteckning:	Tre kronor 1
Berörd lämning, KMR:	L2015:7789 Stadslager
Typ av undersökning:	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Utförandetid, fältarbete:	Juni 2019 – september 2020
Koordinatsystem:	SWEREF99 TM
Höjdsystem:	RH 2000
Projektledare/rapportansvarig:	Jonna Sarén Lundahl
Fältarkeologer:	Jonna Sarén Lundahl, Michel Carlsson, Johan Carlsson, Sverker Holmqvist
Byggnadsarkeolog:	Anna Bergman, Stadsmuseet i Stockholm
Fyndfotografering:	Kenneth Svensson
Planer och layout:	Ida Söderström
Kvalitetsgranskning:	Michel Carlsson
Fynd:	Inga fynd tillvaratogs. Breven finns hos Ståthållarämbetet på Kungl. slottet i Stockholm.

BILAGA 1. KONTEXTTABELL

Kxt-nr	Typ	Längd x bredd (m)	Höjd/tjocklek (m)	Beskrivning
100	Stenbeläggning	8,5 x 8,5	0,1	Kvadratisk gatsten av granit.
101	Betongplatta	8,5 x 8,5	0,1	Heltäckande betongplatta.
102	Sättmaterial	8,5 x 8,5	0,25	Sättmaterial av grov rödvit sand.
103	Utfyllnadslager	4 x 3,5	1,9	Grov sand med tegelkross, sten och grus.
104	Tegelmur	5 x 8	6,5	Vallgravsmur av en kärmur av sten, tegel och murbruk. Skalmur av tegel i vendiskt förband.
105	Frischakt	5 x 2,3	1,9	Område där muren var avskalad, troligt frischakt för den nordvästra flygeln till slottet.
106	Rörgrav	8,7 x 0,7	1	Rörgrav genom tegelmur 104.
107	Utfyllnadslager	4,5 x 2,5	0,7	Utfyllnadslager av grus runt en modern brunn.
108	Stenfundament	4,5 x 1,4	1,8	Stenfundament till en trapp till den nordvästra flygeln till slottet.
109	Stenplattor	4,2 x 1,2	0,15	Större stenplattor till kortsidan på Högvaktsflygeln.
110	Källarvalv	3,5 x 3,2	0,4	Källarvalv till rum 606, täckt med betong.
111	Källarvalv	2,3 x 0,5–0,6	0,4	Källarvalv till rum 583 av gråsten.
112	Källarvägg	5 x 2	0,4	Vägg av natursten i rum 583, yngre än 104.

BILAGA 2. FYNDTABELL

Fynd-nr*	Material	Objekt	Antal	Beskrivning	Datering	Kommentar	Gallrad (X)
103:1000:1	Glas	Flaskpost	1	Knoppflaska för öl. Från Hammars glasbruk. Dekor av ett stort H i relief omringad av tre stjärnor på halsen. På buken står 1/3 Lit. På flaskbotten står det 1900+1. Innehöll sju brev.	1900–1903	Föremålet är omhändertaget av Ståthållarämbetet på Kungl. slottet i Stockholm.	X
103:1000:2	Papper	Flaskpost	1	Brev skrivet av Carl Stenqvist till Nanny Eriksson.	1899	Föremålet är omhändertaget av Ståthållarämbetet på Kungl. slottet i Stockholm.	X
103:1000:3	Papper	Flaskpost	1	Brev skrivet av Adolf Dahlin till Nanny Eriksson.	1900	Föremålet är omhändertaget av Ståthållarämbetet på Kungl. slottet i Stockholm.	X
103:1000:4	Papper	Flaskpost	1	Brev skrivet från Adolf Dahlin till Nanny Eriksson.	1900	Föremålet är omhändertaget av Ståthållarämbetet på Kungl. slottet i Stockholm.	X
103:1000:5	Papper	Flaskpost	1	Brev skrivet av Anders Björklund till Nanny Eriksson.	1901	Föremålet är omhändertaget av Ståthållarämbetet på Kungl. slottet i Stockholm.	X
103:1000:6	Papper	Flaskpost	1	Brev skrivet av Gunnar till Nanny Eriksson.	1899–1903	Föremålet är omhändertaget av Ståthållarämbetet på Kungl. slottet i Stockholm.	X
103:1000:7	Papper	Flaskpost	1	Brev skrivet av Nanny Eriksson till Erik Backman, ej skickat.	1902	Föremålet är omhändertaget av Ståthållarämbetet på Kungl. slottet i Stockholm.	X
103:1000:8	Papper	Flaskpost	1	Brev skrivet till en vän från Nanny Eriksson, ej färdigskrivet.	1902–1903	Föremålet är omhändertaget av Ståthållarämbetet på Kungl. slottet i Stockholm.	X
103:1001:1	Porslin	Keramik	1	Porslin med blomstermotiv troligtvis från Qianlongs regeringstid (1735–1796) eller möjligtvis från slutet av Jianqings regeringstid (1796–1820).	1735–1820	-	X
103:1001:2	Porslin	Keramik	1	Porslin med blomstermotiv troligtvis från Qianlongs regeringstid (1735–1796) eller möjligtvis från slutet av Jianqings regeringstid (1796–1820).	1735–1820	-	X
103:1001:3	Porslin	Keramik	1	Porslin med blomstermotiv troligtvis från Qianlongs regeringstid (1735–1796) eller möjligtvis från slutet av Jianqings regeringstid (1796–1820).	1735–1820	-	X
103:1002:1	Porslin	Keramik	1	Porslin med blomstermotiv troligtvis från Qianlongs regeringstid (1735–1796) eller möjligtvis från slutet av Jianqings regeringstid (1796–1820).	1735–1820	-	X
103:1003:1	Porslin	Keramik	1	Porslin med blomstermotiv troligtvis från Qianlongs regeringstid (1735–1796) eller möjligtvis från slutet av Jianqings regeringstid (1796–1820).	1735–1820	-	X
103:1004:1	Rödgoods	Keramik	1	Glaserat rödgoods, fat.	1750-tal	-	X
103:1005:1	Rödgoods	Keramik	1	Glaserat rödgoods, fat.	1750-tal	-	X
103:1006:1	Stengods	Keramik	1	Skärva av stengods från Westerwald. Nästan heltäckande blå glasyr på reliefmönster, på vit botten.	1600–1700-tal	-	X
103:1007:1	Fajans	Keramik	1	Mindre skärva fajans. Blå dekor på vit botten.	1750-tal	-	X
103:1008:1	Flintgoods	Keramik	1	Mindre skärva perforerat flintgoods med marmorlikande dekor.	1800-tal	-	X
103:1009:1	Kakel	Keramik	1	Mindre skärva kakel med landskapsmotiv, blå dekor på vit botten.	1750-tal	-	X
103:1010:1	Glas	Flaskpost	1	Glasflaska, krossad.	1880-tal	Föremålet är omhändertaget av Ståthållarämbetet på Kungl. slottet i Stockholm.	X
103:1010:2	Papper	Flaskpost	1	Brev tätt ihopbindat med ett mindre ark papper. Författat av en rörläggare daterat 1887.	1887	Föremålet är omhändertaget av Ståthållarämbetet på Kungl. slottet i Stockholm.	X

*Fyndnumret består av tre delar (X:X:X), varav det första är numret på den kontext som fyndet tillhör. Det andra numret är det löpnummer som fyndet tilldelas vid inmätningen i fält och det tredje är det nummer som fyndet får vid fyndregistrering i vår databas SiteWorks. Dessa tre bildar tillsammans föremålets unika fyndnummer.

BILAGA 3. MURDOKUMENTATION

ANNA BERGMAN
STADSMUSEET I STOCKHOLM

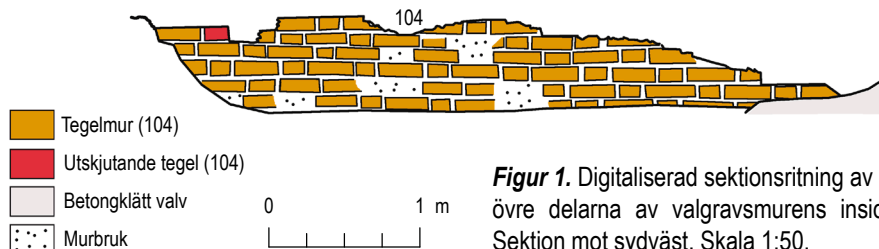
Resultat

Tegelmur 104 – Vallgravsmuren

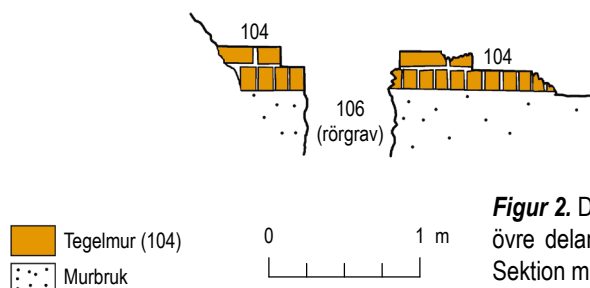
Vallgravsmuren var synlig i schaktet och i källar- rummen norr och söder om schaktet. Murtjock- leken tycks trappas av stegvis inåt, det vill säga mot norr, vilket gör att det finns flera nivåer av murliv på denna sida. I schaktet var två nivåer synliga med 1,6 meters mellanrum.

Muren är en skalmur med en kärna av natursten, bruk och tegel. Murlivet är av tegel, 29–30 x 8,5–9 x 13,5–15 cm stora och lagda i vendiskt förband. Bruket är ljus, fett och homogent. I schaktet var det största bevarade partiet av murliv synligt till som mest sex skiftgångars höjd och cirka 5 meter längd.

Här var de horisontella fogarna slätstrukna medan de vertikala var snedstrukna. Någon sådan skillnad syntes inte i de delar av muren som var synliga i källarna, se vidare nedan. Mot öster och väster var murlivet avrivet, men det fortsatte nedåt djupare än schaktbotten. I ovankant är murlivet avrivet men bör högst ha varit ett eller två skift högre. I den ni- vån bör en plåtå eller terrassering ha tagit vid fram till nästa murliv 1,6 meter söderut. Det södra mur- livet var bevarat i två korta partier som stod direkt på murkärnan. Nederst fanns en skiftgång av koppar ställda på högkant och ovanpå rester av en skiftgång i vendiskt förband. Murkärnan och det södra mur- livet fortsatte in i schaktkanten åt öster men var av- rivna åt väster.

Figur 1. Digitaliserad sektionsritning av de övre delarna av vallgravsmurens insida. Sektion mot sydväst. Skala 1:50.

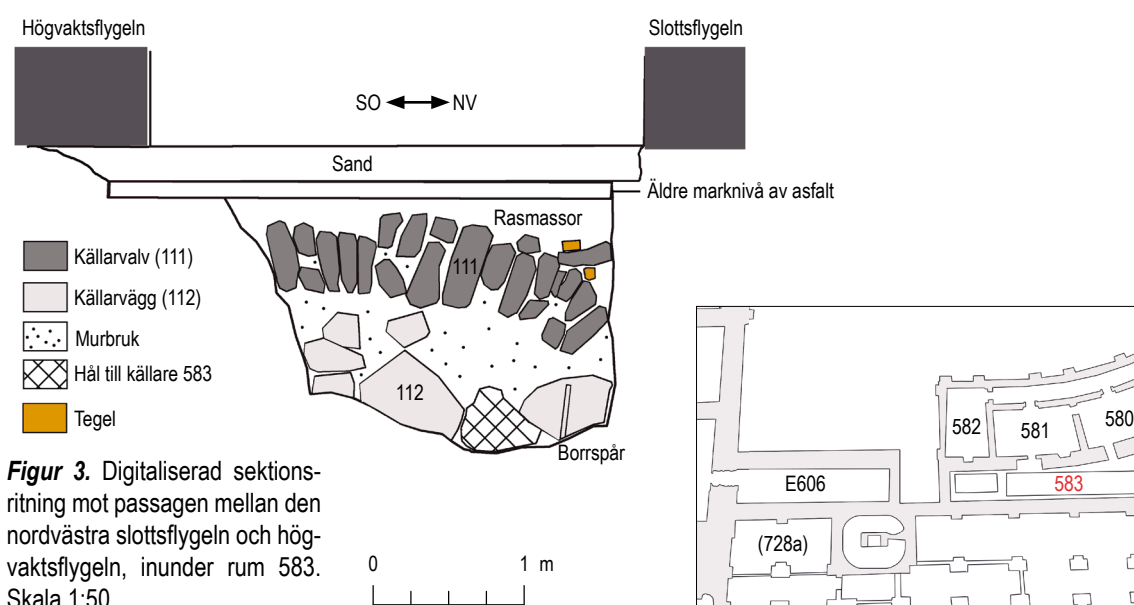
Figur 2. Digitaliserad sektionsritning av de övre delarna av muren i genomskärning. Sektion mot sydväst. Skala 1:50.

Källarvalv 111 – Naturstensvalv till källarrum 583

Källarrum 583 ligger under den gränd eller passage som leder mellan högvaktsflygeln och slottets flygel. I den södra schaktkanten var en del av källarrumets takvalv synligt, liksom en del av väggens utsida (112). Ovensidan av valvhjässan ligger cirka 0,5 meter under marknivån. Takvalvet är uppfört av valda, avlånga stenar av kalksten eller sandsten, murade med ett vitt, hårt bruk. Källare under gatumark brukar ha takvalv av natursten och inte av tegel, som är mer känsligt för fukt. Det syntes ingen täckning av valvet i sektionen, det är annars vanligt att man ser spår av lera och näver ovanpå valvet för att förhindra att dagvatten tränger in.

Källarvägg 112 – Utsidan av väggen till källarrum 583

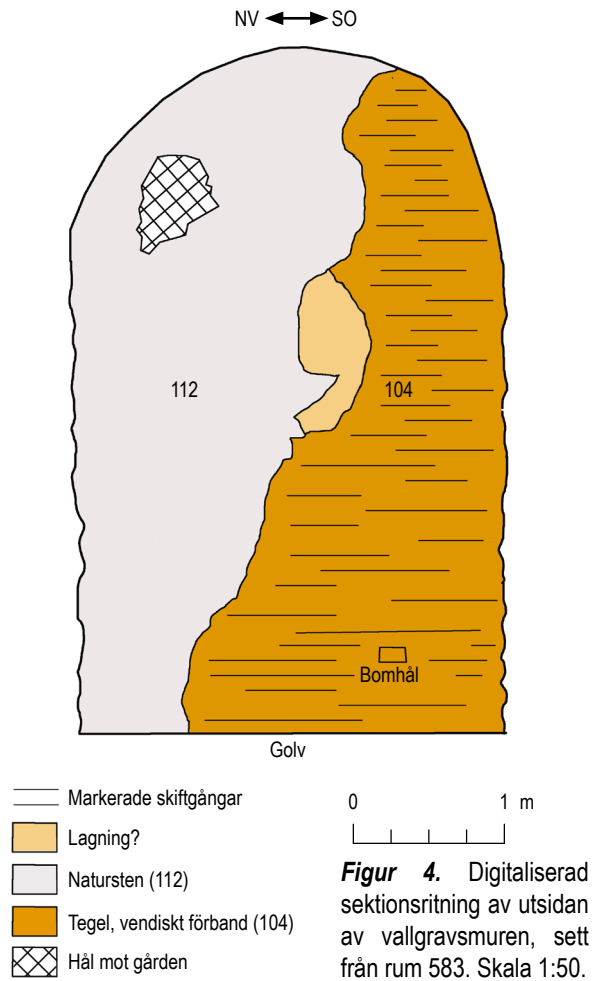
Det väggparti som var synligt i schaktet är uppfört av stora gråstenar utan tydliga skiftgångar. Stenarna är ojämna och inte avsedda att synas ovan mark. Bruket är vitt och hårt liksom i valvet ovanför. Genom muren fanns ett hål (en skada), cirka 0,4 meter i diameter. Väggens tjocklek mättes där till 0,4 meter.

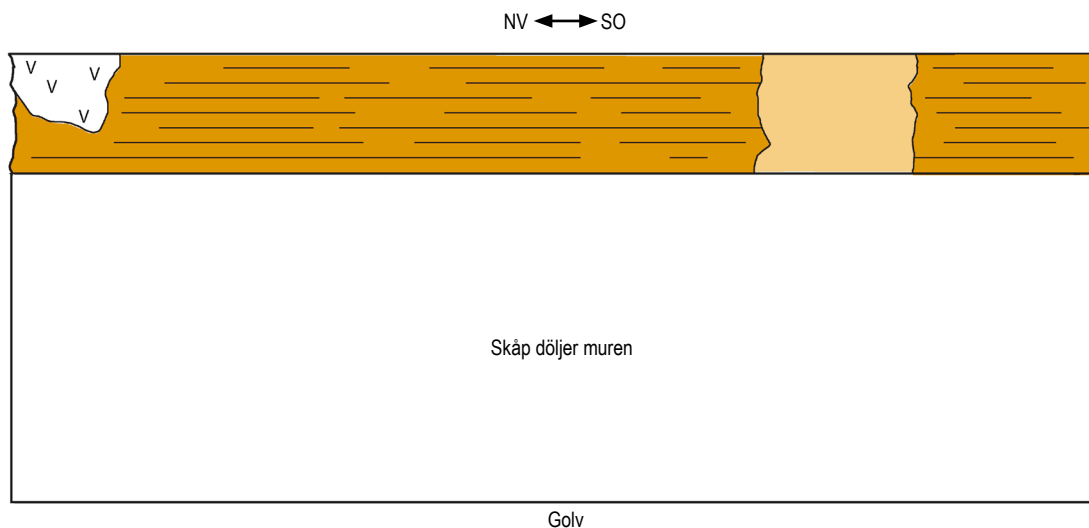
Källarrum 583 och 582, sett från insidan

Inne i källarrum 583 är takets tunnvalv av kalksten eller sandsten. Väggarna i rummets långsidor och en del av kortsidan mot gården är av gråsten, men resten av kortsidan utgörs av vallgravsmurens utsida uppförd av tegel i vendiskt förband. Teglen är mycket vittrade men fogarna är relativt välbevarade och snedstrukna. Tio skiftgångar motsvarar cirka 1 meters höjd, vilket är vanligt i murar från medeltid och 1500-tal. En halv meter över källargolvets nivå syns ett bomhål och i väggens övre del vad som kan vara en lagning, men i så fall med lika stora tegel som i vallgravsmuren. Tegelmuren tycks fortsätta nedanför rummets golvnivå vilket tyder på att den ursprungliga marknivån utanför vallgraven legat längre ner. På både tegel och natursten finns rester av slamning/puts.

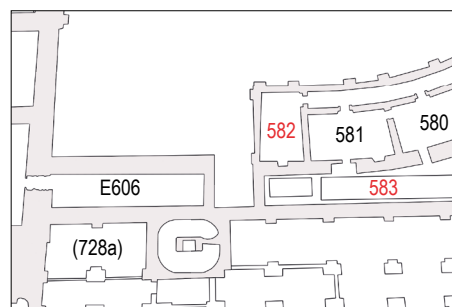
Vallgravsmuren fortsätter österut bakom mellanväggen mot källarrum 582, som ligger under hög-vaktsflygeln. Hur tjock mellanväggen är var inte möjligt att mäta, och det är oklart hur rummen förhåller sig till varandra höjdmässigt. I rum 582 var väggens nedre 2,2 meter dold av skåpinredning, men vallgravsmurens tegelfasad var synlig ovanför skåpen, i hela rummets längd och till 0,8 meters höjd, eller upp till anfanget till takets tunnvalv av tegel.

Figur 4. Digitaliserad sektionsritning av utsidan av vallgravsmuren, sett från rum 583. Skala 1:50.

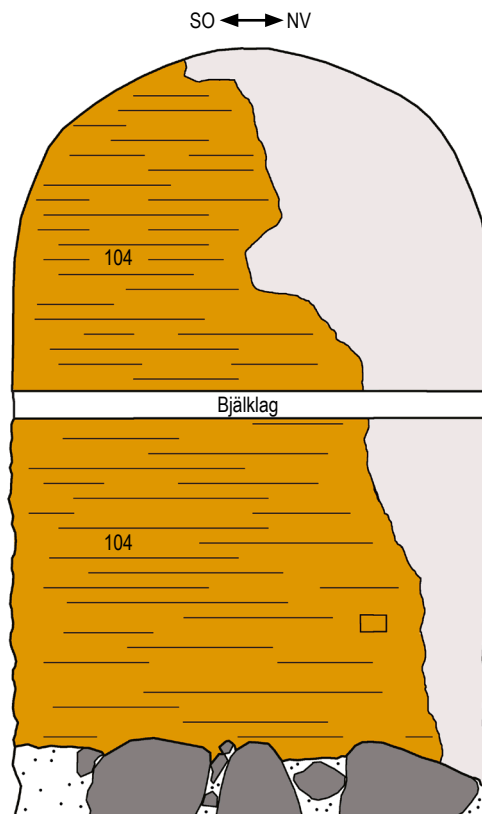
Figur 5. Digitaliserad sektionsritning av utsidan av vallgravsmuren, sett från rum 582 i Hög-vaktsflygelns källare. Skala 1:50.

Källarrum 606, sett från insidan

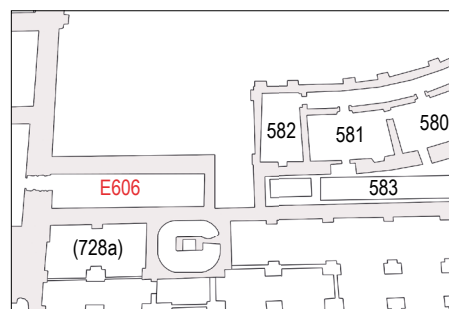
Källarrummet norr om schaktet ligger under slottsflygeln. Rummets yttermur mot gården är nästan 5 meter hög, men avdelad med ett bjälklag till ett övre och ett nedre plan. Stora delar av väggens östra sida utgörs av vallgravsmurens insida, uppförd av tegel i vendiskt förband. Närmast golvet i det nedre planet finns en cirka 0,5 meters hög sockel av naturstenar som skjuter ut cirka 0,4 meter från murlivet ovanför. Sockeln bedömdes som samtida med tegelmuren ovanpå vilket tyder på att den kan vara en del av vallgravsmurens grundmur under den ursprungliga marknivån innanför muren. Långsidorna liksom en del av kortsidans mur är uppförda av stora gråstenar, sekundära till vallgravsmuren.

- Markerade skiftgångar
- Natursten
- Tegel (104)
- Sockel
- Kalkbruk

0 1 m

Figur 6. Digitaliserad sektionsritning av insidan av vallgravsmuren, sett från rum 606. Skala 1:50.

BILAGA 4. BREVEN

De påträffade flaskposterna är kulturhistoriskt intressant dokument men är för unga för att klassas som arkeologiska fynd. Arbetet med denna bilaga har därför inte bekostats av Statens fastighetsverk utan av Arkeologikonsult.

Flaskpost 1

Kärleksmeddelanden från 1900-talets början

Den första flaskan som påträffades var en brun knoppölflaska från Hammars glasbruk, vilket man kan se på att halsen pryts med ett H i relief inom de tre stjärnorna som återfinns på de flesta knoppölflaskor oavsett glasbruk (figur 1). Flaskan är vidare märkt med storleken 1/3 Lit. I botten av flaskan står det 1900+1, vilket är flaskans årtalsmarkering.

Flaskan var återförsluten med murbruk och var fullproppad med brev, som man nätt och jämnt kunde ana genom det bruna glaset. Flaskan öppnades tillsammans med representanter från Kungliga slottet, Sveriges fastighetsverk, Stockholms stadsmuseum, Medeltidsmuseet, Livrustkammaren och M3 Bygg, stående på den vallgravsmur som flaskan påträffades intill.

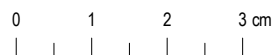
Flaskan visade sig innehålla sju handskrivna brev från fem olika avsändare (figur 2 och 3). Men det var inte det enda som fanns i flaskan. I botten fanns det även lite öl kvar. En charmig och underlig företeelse som dessvärre kom att visa sig besvärande i ett avseende. Ett av breven, det som låg längst ned i flaskan och som följaktligen dränkts i öl, hade bläcket nästintill tonat ut helt och gjort brevet närmast oläsligt.

Av de sju breven är två skrivna av en ung flicka vid namn Nanny, som arbetade som piga i Stockholm. De resterande fem breven var författade av fyra unga män som alla var förtjusta i den unga Nanny; Carl Stenqvist, Adolf Dahlin, Anders Björklund och Gunnar.

Nedan kommer var och ett av breven presenteras med bild, translitteration och en redogörelse för brevskrivarens liv och relation till Nanny. Presentationerna kommer följa en tidsmässig kronologisk ordning i de fall det är möjligt.

Figur 1. Knoppölflaskan med breven inuti samt detalj på flaskbotten med årsmarkeringen. Flaskan i skala 1:2, flaskbotten ej i skala.

Figur 2. Tre av breven som påträffades i den första flaskan.

Figur 3. Det första brevet rullas ut efter att ha legat gömd i en flaskan i över 115 år.

Carl Stenqvist

Ett av breven till Nanny signerades av Carl Stenqvist med adressen Lilla Badstugatan 3–5 norr (figur 4). För att finna vem brevskrivaren var visade sig adressen vara den viktigaste ledtråden. Under tiden som brevet skrevs fanns det dock två Lilla Badstugatan i Stockholm, en på Södermalm och en på Norrmalm. Den på Södermalm fick senare namnet Pryssgränd och Lilla Badstugatan på Norrmalm revs 1913 när man skulle bredda Stora Badstugatan, numera känd som Sveavägen. Det var på Norrmalm vår brevskrivare visade sig bo och hans fullständiga namn var Carl Alfred Stenqvist.

Carl föddes i Duvudden i Södermanland, beläget ungefär mellan Strängnäs och Enköping. Han var tredje barnet till torparen Gustaf Stenqvist och Klara Augusta. Carl hade sju syskon; Maria Augusta, Erik Gustaf Edvard, Elin Johanna Alfrida, Gustaf Arvid, Klara Matilda Wilhelmina, Ida Charlotta Helfrida och Ester Sofia samt en fostersyster vid namn Anna Maria Andersson. Några månader efter faderns död 1899 flyttar Carl till Stockholm.

Carl skrev till Nanny 20 november 1899, då Nanny själv endast bott i Stockholm en dryg månad och var 15 år gammal. Carl själv var två år äldre och hade bara bott ett par veckor i Stockholm, där han arbetade som snickare.

Carl och Nanny var båda mycket unga, nykomna och ensamma i Stockholm så man kan förstå att de sökte sällskap av varandra. Men vad som blev av deras relation utöver detta bevarande brev vet vi inte.

Flera år senare träffar Carl däremot den finska Aina Johanna Idman och paret gifter sig i den Finska församlingen i Stockholm den 30 december 1909. Nio månader senare välkomnar paret sitt första barn, Svea Ingeborg. De hade ett finskt fosterbarn boende hos sig till 1912; Sirkka Regina Finholm (född 1905). Sirkka bodde sedan hos Edla och Vasili Gurko innan hon flyttade tillbaka till Finland 1916. 1913 får Carl och Aina sonen Karl Remond och familjen flyttar kort därefter till Täby. Carl arbetar då som likkistearbetare.

Figur 4. Lilla Badstugatan söderut mellan Kungstensgatan och Rehnsgatan. Carl bodde i huslängan till höger i bild. Foto: Kasper Salin, 1885–1919. Källa: Stockholms stadsmuseum, fotonummer F3122 (CC-BY).

Den 26 januari 1921 avled Aina Johanna och ligger begravd på Norra begravningsplatsen i Stockholm. Carl själv avlider vid den höga åldern av 95 år den 5 april 1977. Han ligger begravd på Täby Kyrkogård tillsammans med hans mor Klara Augusta och hans yngsta syster Ester Sofia Dahlerud.

Brevet från Carl

Måndagen den 20/11 99

*Bästa Nanni
Förlåt att ja skriffver,
men ja kan ej motstå mitt
samvete som manar att träffa
min älskling, om ja får låf att
säga så, önskar att träffa Nanni
nogon afton som hon själf får
bestämma, beder om ett par
rader till svar så fort som
möjligt emotas tacksamt*

*adress Carl Stenquist
lilla badstugatan 3–5 norr
adress Erikson*

Se texten i original i figur 5

Måndagen den 20/11 99

Bästa Kanui

Först att ja skriver,
men ja kan ej mota mitt
~~svaret~~ att träffa
min älskling, om ja får läsa att
saga så, önskar att träffa Kanui
någon afton som hon själv får
bestämme, beder om ett par
rader till svar så fort som
möjlig emottas tackrent.

adress Carl Stenqvist
lilla badstugatan 3-5 norr

adress Eriksson

Figur 5. Brevet från Carl Stenqvist.

Adolf Emil Albin Dahlin

Två av breven i flaskan kom från samma avsändare, en ung Adolf Emil Albin Dahlin. Adolf var ett år äldre än Nanny, född den 27 februari 1883. Vid tiden för sina två brev till Nanny var Adolf endast 17 år gammal. Han var son till bokbindaregässlens Andreas Albin Emil Dahlin och Annette Sofia Dahlin. Adolf hade två äldre systrar, Sofia Matilda Rosa och Jenny Josefina. Jenny omnämns i Adolf brev tillsammans med deras kusin Ebba, som båda verkar ha varit Nannys vänner och möjligtvis var det så det unga kärleksparet lärt känna varandra.

Fadern gick bort när Adolf var mycket ung och hans dövstumma moder hade av allt att döma svårt att försörja familjen som änka. Adolf och Jenny hamnade som fosterbarn hos olika familjer i Södermanland och Sofia kom efter ett tag att placeras Frimurarbarnhuset. Vid sekelskiftet bor döttrarna åter hos sin mor på Kungsholmen i Stockholm. Adolf har vid det här laget sin egen bostad och arbetar som stenslipare (figur 6).

Utifrån hans två brev kan man förstå att Nanny och Adolf var varandra nära och under en tid kära. Av någon anledning bröt det unga kärleksparet med varandra runt slutet av år 1900. Adolfs olyckliga känslor lyser igenom i hans andra brev. Kanske beror Nannys svalnade känslor på att hon inom en snar framtid har en lika kärleksbedyrande korrespondens med en annan yngling.

Som så många andra kom Adolf att emigrerade till Nordamerika. Den 18 november 1902 klev Adolf på ångbåten Saxonía i Liverpool för att stiga i land i Boston den 27 november. Som 19 år gammal mötte Adolf sitt nya liv i Amerika.

Efter knappt två år i sitt nya hemland gifte sig Adolf med den svenska Ruth Märta Emilia Bylund, som likt Adolf rest till Amerika på egen hand ett år efter att Adolf steg i land i Boston. Paret bosatte sig i Lynn City i Massachusetts och fick tre döttrar – Martha Ethal (född 1904), Lillian Annette (född 1910) och Ruth Astrid (född 1915). I de oroliga tider som följde tog Adolf värnning i armén och tjänstgjorde i Första världskriget 1917–1918 för USA:s räkning.

Figur 6. I det här huset, Palmmåtaregatan 17, bodde Adolf när han skrev till Nanny. Foto: Okänd, 1900–1925. Källa: Stockholms stadsarkiv, SE/SSA/1311/, Rådet till skydd för Stockholms skönhet /D7:4 (CC-BY).

Den 28 februari 1937, endast en dag efter sin 54:e födelsedag, avled Adolf. Han ligger begravd på Pine Grove Cemetery i Lynn, Massachusetts. Hans fru Ruth är begravnen invid honom, där hon följde honom 1963 vid en ålder på 81 år.

Första brevet från Adolf *Stockholm den 4/11 1900*

Ellskade Nanny måg att det är min önskan jag fattar nu pennan för att skriva några rader till dig – du blir vel intet smrott förlagen att du får bref från mig så snart men jag tangte öfver raska dig litet för jag tror att du betvivla att jag skulle skriva till dig, men warför trode du mig inte. Du trode att jag bara gick och spelade spel [och det] med dig, Men hade du samma tancke som jag så är det bra. Du får intet visa Ebba och Jenny

för jör du det så kan du vara nestan seckert att det [är] både sista och första gången som jag skrifer

Se texten i original i figur 7

Stockholm den 4/11 1900

Älskade Nanny, må jag säga att det
är min vishet jag fattar nu
precis som jag skrev för några
dagar sedan. Du blir ett
litet snällt förleggen att du
för bryr sig om mig så mycket
men jag bryr mig också om
dig. Du tror att jag ska
beträffas att jag ska bli skrif-
tligt dig, men jag hade inte
du hade att jag bara
gjort och spelat spel med
dig. Men hade du samma tanke
som jag så är det bra. Du
jag vill inte bli en

Figur 7. Första sidan från det första brevet från Adolf till Nanny, daterat den 11 november 1900.

till dig för om dom får lässa brevet
så får jag nog höra någøtt när
dom tala med mig för då jer dom
alltid mig någon pick. jag är intet
någon styf brevskrifvare så det är
intet så gøtt för mig att skrifva
skall du tro. Om jag har jort någøt
då vi har varit tillsammans som
du intet har tyckt om så får du
vara så snøll och för låta mig dærför
vi har varit så litet bekanta så vi
har intet lært tjenna varandra
så mycket men nu får du intet
narra mig för tenker du bara
skoja med mig så är det intet
[røtt] att du svara på mitt bref jag
Skrifva ....som jag tenker och

det är besst att du jör också jag
fattade behag för dig medet
samma som jag såg dig första gången
jag tyckte att du var så treflig att
hafva sellskap med. Nu skall jag
för det första fråga dig om jag
får treffva dig någon gång nu
snart. Du får intet bli lessen på
mig dærför att jag skrifver så [tråkigt]
min (lilla elsklinng) jag skall sega för
dig att jag måste sluta mitt bref
för det är så kallt här inne så jag
sitter och fryser. Jag skall skrifva
mera en annan gång du får intet
bli ond på mig men jag kan
intet skrifva hellre. Nu slutar
jag mitt bref för denna gång
med många kæra hellsningar från
din alltid blifvande man farvel
min lilla söt nos.

Min adress är
Adolf Dahlin Frejgatan 44 Nt
adress Lindgren

Ajö skrifsnart så är du snøll
ajø med dig du får intet tycka att jag blir
allt för tråkig. Farvel för dena
gång jag sender några kyszar
med brevet .....
.... du får rekna dom skelf

Tecknar Wennerligen
Adolf Emil Albin Dahlin

Andra brevet från Adolf
Stockholm den 27/12 1900

Ellskade Nanny
Jag fattar nu pennan
i hand för att skrifva några
rader till dig min ellskade
Nanny. Men nu så kan jag
tro att jag intet får setta
ellskade men du får vara snøll
och ursekta mig det för jag
wille så jærna skriva till
dig men jag visste inte om
jag skulle få skrifva för ej
jag fick löfte af dig att jag
skulle få skrifva. Ja min
færsta tanke är den att jag
tengker fråga dig varför du
nu är så ond på mig jag vet

intet någøtt som jag har jort
dig vi som har waritt så sams
jærnt är det verkerligen ditt
allfvare att vi nu skall skilljas
Mins du ej att vi har lofvatt
att alldrig je varandra någon sorg.
Det versta jag tycker är att
du intet kan sega för mig varför
du är ond på mig vi som har
vart så sams. Men snølla Nanny
kan det intet bli licka bra enu
som det varitt förut. Du kan kunde
varitt snøll och sakt för mig när
jag bar mig dumt ått så kan
det kunatt varitt lika braa
som förut. Som i onsdags kvell
var det väl dig tråkigt. Men om jag
får sega som jag vil så Snølla Nanny
Kan det blifva lika bra ijenn
Men det är vell någon annan

Som har fått din Kærlek
Men om vi skall skilljas så
Kan vi skilljas som venner
Och intet som ofvenner så är
du snøll. Men är alltring mitt fell
jag vet inget anat en jag
har varitt elak ibland men
det har jag alldrig hafit någon
mening med det är sekert men
men du kan sega för mig fellet
så är du snøll. Snølla Nanny

om du intet hatar mig för
mycket så kan vi vel kanna afv
ens ennu. Jag skall sega för dig
att det versta jag tycker är att
syster min och min qusin
är så dumma dom har vel
ingett medet att jøra men dom
har så viktiga stenditt men dom
får vell sitt någon gång dom med

Många kæra minnen varitt
när jag skrifver detta bref
Dærför må du ej sakna mig som
Håller dig så kær skillda vegar
Skillda øden hålla oss ifrån hvarandra
Men vår venskap endast
Døden
När den kommer lösa kan

Snølla ellskade Nanny glöm
ej migen kan allt bli bra jag
har alldrig ellskatt någon så mykett
som dig lilla nanny jag har ej vetat
vad kærlek varitt för nu när jag ser
om ælsligheten för øgonen. Du
lofvade mig att du skulle svara
på mitt bref när jag skulle skrifva
kan vel tro att du læste ord skrifva
med så är du snøll god natt Tecknar
Adolf Dahlin Endast din Tanke
en kan allt bli bra. Førlåt mitt [---]

Många kära minnen
När jag skriver detta brev
Därför må du ej sakna mig så
håller dig så kär skilda
skilda äder kalla oss i från haan
men var enskapa endast
Däders
Så den kommer 10:30 kvar.

Snälla Elskade Nanny
ej mig en krus allt bli bra jag
har alltid elskat dig så mycket
som dig lille nanny jag har ej vetat
vad kärlek varit för mig när jag ser
om öflighet för ägaren. Du
lofnade mig att du skulle svara
på mitt brev när jag skulle skriva
kan vel tra att du sätter ad skr
nast så en dunnell godnatt
Adolf Dalin Endra din tänka
en krus allt bli bra färdigt

Figur 8. Sista sidan i Adolfs andra brev till Nanny, daterat den 27 december 1900.

Anders Björklund

Anders brev är det som beklagligt utsatts värst för ölets utsuddande egenskaper. Stora delar av brevet har försvunnit med tiden och endast brottstycken av hans tre sidor långa brev går att läsa. Det går som tur var att tyda är hans namn och adress. Och det ger oss en hel del att gå på för att utröna vem denna kärleksbedyrande yngling var.

Anders föddes den 5 januari 1879 till målaren Kors Jon Jonsson Björklund och hans fru Brita i Vikarbyn utanför Rättvik i Dalarna. Paret hade en son sedan tidigare; Jon (född 1873). Namnet Kors är ett gårdsnamn som i regional tradition även betecknade de personer som kom från gården och sattes före förnamnet, som i det här fallet. Gården som familjen bodde på hette alltså Kors. Anders kom att bära samma gårdsnamn men hans bror Jon bar senare gårdsnamnet Mases istället.

Den 4 april 1898 blev Anders häktad i Mora för att tillsammans med Hans Åman och Mårs Olof Olsson den 25 mars samma år misshandlat en Erik Mälén från Nittsjö (figur 9). Misshandeln var så illa att offret fortfarande var sängliggande den 12 april. De tre angriparna hade misshandlat Erik Mälén ”med störar och sparkar” på landsvägen i Vikarbyn. Alla tre, hemmahörande i Vikarbyn, blev införpassade i länsfängelset den 6 april 1898. Det är oklart hur länge Anders satt fängslad men en svårlest anteckningen i en kyrkobok antyder att han blev frisläppt den 1 maj 1900. Brevet han skriver till Nanny är daterat den 11 februari 1901 så han var åtminstone en fri man vid den tidpunkten.

Det är oklart hur Anders och Nanny lärde känna varandra. Kopplingen kan vara Anders yrke som målare då även Nannys far tillhörde samma skrå. Fram till 1920 var enda sättet att bli målare att gå som lärling hos en målarmästare. Vi vet att Nannys far åtminstone har haft en lärling boende hos sig. Varför Anders skulle ha gått som lärling hos Nannys far istället för sin egen ter sig däremot inte troligt.

Han avslutar sitt brev till Nanny med orden ”Hälsa Ebba och alla bekanta från mig och [Säbb] och adjö min älskling. Din bästa [ ] Anders”. Orden visar på att Nanny och Anders hade en gemensam bekantskapskrets men kanske hade det mer med Nannys liv i Stockholm att göra än hennes gam-

den 31 ättelse, gående 31 öre, 909 kr. ten vid . 1 öre. an be- skades evaran:	Från Rättvikstinget den 4--6 april 1898 meddelas följande: Misshandel. Anders Björklund från Vikarbyn blef den 4 d:s på begäran af åklagaren i Rättvik häktad i Mora för misshandel, däri jämväl deltagit Hans Åman, som härför häktades i Vikarbyn den 5 d:s, och Mårs Olof Olsson, bägge från Vikarbyn, hvilken sistnämde instämts i samma mål. De hade sistlidne Marie Bebådelsedag å landsvägen i Vikarbyn med störar och sparkar misshandlat Erik Mälén från Nittsjö så att denne fortfarande är sängliggande. Bland annat hade de tilldelat honom ett hårdt slag på hjässan så att fara varit för lifvet. Ett vittne hördes, som åsatt uppträdet. På åklagarens begäran uppsköts ransak- ningen, som företogs den 5 d:s, på tre veckor och samtliga blefvo den 6 samma månad införpassade till länsfängelset.	sou, T Ax. J son, I Upp Logen söndag A K till n trädt i har o kortar der rå Ki därifr Honne den 2 Ba
--	---	--

Figur 9. Urklipp från dagstidningen Dalpilen, 1898-04-12.

la liv i Enköping. Vid tidpunkten för Anders brev bodde nämligen Nanny sedan drygt två år tillbaka i Stockholm. Namnet Ebba känner vi igen från Adolfs brev till Nanny, då vi mellan raderna förstår att det troligtvis är Adolfs kusin och nära vän till Nanny. Namnet Säbb i Anders brev åsyftar ännu ett gårdsnamn och högst troligt tillhört den jämnårigt Säbb Anders Jonsson (född 1878). Denne andra Anders bodde likt brevskrivaren i den stora byn Vikarbyn men på gården Säbb.

Trots dessa kärleksfulla rader föll Anders och Nanny ifrån varandra. Kanske berodde det på att Anders emigrerade den 26 april 1902 till New York. I Amerika kom Anders att träffa den kvinna han till slut gifte sig med, Kerstin Hansson (född 1880). Paret gifte sig den 8 december 1903 och lite drygt två år senare välkomnar de sitt första barn Lilly Florentia (född 1906). Dottern föds i Brooklyn och den lilla familjen tar sig därefter hem till Sverige igen, tillbaka till gården Kors. Där dör tyvärr Lilly, 8 månader gammal. Den 21 december 1907 föds deras andra barn, Betty Alice, som den 4 maj 1909 får sällskap av Beatrice Kristina.

1912 blir ett olyckligt år för familjen. Den 15 januari dör Anders far Jon av lunginflammation och den 15 maj dör Betty Alice i tuberkulos, som till mitten av 1900-talet var en allvarlig folksjukdom i Sverige. Anders hade redan innan faderns bortgång tagit över

gården och var skriven som hemmansägare. Paret Björklund får sin första son, Anders Valdemar, den 31 januari 1917 och tre år senare föds dottern Berta Alice, som endast 10 månader gammal dör den 24 januari 1921. Parets sista barn föds den 21 maj 1923; Lars Rikard.

Anders avlider 80 år gammal den 3 juli 1960 och ligger begravd på Rättviks kyrkogård, tillsammans med dottern Berta Alice, sina föräldrar och senare sin fru. Kerstin dör den 24 februari 1968, 86 år gammal.

Brevet från Anders
Wikarbyn d. 11/2 1901

Min älskade Nanny

Tack [ ] för brevet som jag fick från dig, det gladdde mig hjertligt när jag häm gick från skogen och läste [ ] jag [ ] vid [ ] på [ ] till jag hade [ ] för [ ] jag [ ] hälst för du drog så [ ] jag [ ] före jag [ ] jag [ ] intet, så jag blef så ledsen och [ ] att [ ] jag, men har du argat så länge, så får du väl ursäkta mig och räkna [ ]. Du fråga när snart jag kommer till Stockholm [det vet] jag ej [ ] på [ ] före mig [ ] någon [ ], men jag längtar Så när jag [tänker på] dig och de trefliga Stunder vi haft tillsammans [som] jag hoppas jag ännu en gång [ ] treffas, får jag [ ] kunna om [ ] sedan [ ] gång [ ]

Se texten i original i figur 10

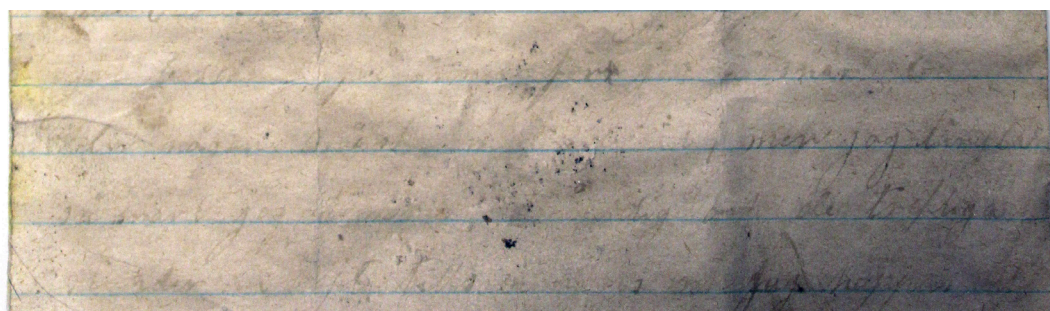
och jag [kan aldrig] glömma dig fast [ ] är [ ] glömmmer mig och jag önskar [din] [ ] får göra. [ ] fått dig [ ] eller tänker [ ] få, det var ju mycket [roligt] för mig för jag [har][ ] älskar dig och tänker att [ ] det så länge [ ] du kan ju skriva [och] tala [om dina] [ ] tankar så jag vet hur du tänker [ ] jag har ingenting för jag går och tänker på dig men jag [ ]. Säbb vill att du skulle hälsa Ebba att han skulle skriva till henne. [ ] nu så [ ] Inte med det [ ]. När du skriver så kanske du vill vara snäll och ge mig ett fotografi kort så skall du få [ett på] mig för jag skall fotografera mig

[ ] så [ ]. Wikarbyn [ ] trefligt [ ] jag [ ] om [ ] Jag skriver [ ] något [ ] nu jag skriver väl [ ] du nu skriva snart och Jag hoppas att du [ ] om möjligt Du vet [ ] på [ ]

Många [ ] sänder dig.

Hälsa Ebba och alla bekanta från mig och [Säbb] och adjö min älskling.

Din bäste [ ] Anders
Adress [ ]
[ ]
[Anders] Björklund
Wikarbyn

Figur 10. Sista raderna på första sidan i Anders brev till Nanny. Brevet är svårläst och stora stycken har blekts bort av det öl som fanns kvar i flaskan. Brevet är daterat den 11 februari 1901.

Gunnar

Det råder osäkerhet kring vem denna brevskrivande Gunnar var. Utifrån hans brev kan man endast utläsa hans förnamn och hemort, samt att han var god vän till Nannys äldre bror Ernst. Man kan därmed anta att Gunnar bör ha varit ungefär jämnårig med både Nanny och Ernst, samt att han bodde i Enköping vid tiden runt sekelskiftet.

I Enköping finns det en Ernst Gunnar Bergman som kan vara vår brevskrivare och kommer nedan beskrivas under det antagandet.

Gunnar föddes den 26 maj 1880 som andra barn till den ensamstående Emma Margareta Bergman. Han hade två systrar, Hulda Amalia och Elsa Maria. Vid tiden för hans brev till Nanny gick Gunnar som lärling hos urmakaren Axel Emil Lagerström. Samme urmakare som 1898 grundade Lagerströms Ur & Guld som fortfarande finns vid Stora torget i Enköping. Han arbetade därefter som urmakare i Härnösand och Sala innan han flyttade till Stockholm 1902.

I Stockholm träffar han så småningom Hilma Dorothea Ljungberg som han 1906 får sonen Sten Gunnar med. Den 5 september 1908 gifter sig paret och får sin andra son Ernst Kurt Gerhard. Äktenskapet med Hilma blev dock kortvarigt och avslutades med skilsmässa den 19 december 1911. Då hade Hilma tagit med sig sönerna och flyttat till Malmö ett år tidigare.

Den 2 december 1914 avled Gunnar på Kalmars lasarett till följd av Ulcus verticuli, det vill säga magsår, endast 34 år gammal. Vad han gjorde i Kalmar är ovisst, han var vid tidpunkten fortfarande skriven i Stockholm. Han ligger begravd på Norra kyrkogården i Kalmar.

Brevet från Gunnar

Enköping bakom den opp och nedvända rullgardinen

Olyckligt samhälle

*Min högt älskade Nanny
Jag får tacka så mycket
för brevet jag fick, nu
som först börjar jag tro att
ni älskar mig ock så roligt vore
det om ni ni viste vad jag
älskar er så mycket kan ej ni
älska mig, jag hoppas att
ni ej misstycker för att jag skrif-
ver det såm jag sade i tele-
fon så kommer Ernst och jag
till Stockholm om en månad
ock då hoppas jag på att få
en kyss afer. Jag kan tala
om att Malin är förlåfvad
med Dolfi så att ni behöver*

*ej tro att jag går ock friar
till henne. Ni har väl så
många vackra gossar i Stockholm
så jag kan väl inte få bli
måg till Ernst. Ja nu har jag
ej mer att skrifva denna gång
men jag hoppas att ni
skrifver med det snarast som
möjligt*

*Eran vän Gunnar
Adjö min pössunge*

*Telefon nummer 182
Skrif snart min vän
Visa ingen brevet*

Se texten i original i figur 11

Enköpning bakom gyp och
nedvända rullgardinen

Otyckligt Samhälle

Min högt älskade Nanny
jag får tacka så mycket
för brevet jag fick, nu
som först börjar jag tro att
ni älskar mig och roligt vore
det om ni visste vad jag
älskar er så mycket kan ni
älska mig, jag hoppas att
ni ej misstycker för att jag skrif-
ver det. Läm jag sade i tele-
fon så kommer Er Ernst och jag
till Stockholm om en månad
och då hoppas jag på att få
en kyss af er jag kan säga
om att Malin är förläfvad
med Dolfi så att ni behöver

Figur 11. Första sidan i Gunnars brev till Nanny. Brevet är inte daterat.

Nanny Eriksson

Brevens huvudperson var en flicka vid namn Nanny Wilhelmina Eriksson. De ovan translittererade breven är alla adresserade till Nanny och hon har författat två av de brev som återfanns i flaskan. Dessa två brev är inte daterade och inte ordentligt avslutade.

Nanny föddes den 5 maj 1884 i Enköping. Hennes far var målare och hette Frans Robert Eriksson och hennes mor hette Anna Regina fd. Enroth (figur 12). Hon hade en äldre bror, Ernst Robert (född 1882) som vi bekantat oss lite med i Gunnars brev. Hon hade även fem yngre syskon; Frans Albin (1887), Erik Sigfrid (född 1886, död samma år), Karl Melker (född 1891), Bror Gustaf (född 1894) och Elna Regina (född 1897).

Nanny var bara 15 år när hon flyttade till Stockholm första gången den 9 oktober 1899. Hon arbetade som piga och tjänarinna inom olika hushåll. Det är mellan åren 1899 och 1901 som hon korresponderar med Carl, Adolf och Anders samt möjligen även med Gunnar. Breven hon fått behåller hon och man kan tänka sig hur hon läst om dem flera gånger. Hon tar dem med sig när hon den 30 december 1901 flyttar tillbaka till sin hemstad Enköping. I Enköping fortsätter hon arbeta som piga och bor hemma hos sin familj.

Ett år senare, den 31 december 1902, flyttar Nanny åter igen till Stockholm. Och det är om detta vi kan läsa om i hennes egna brev. När hon påbörjar sin andra vistelse i huvudstaden är hon äldre men ändå endast 18 år gammal. I hennes brev till en Erik Backman kan man läsa om hur långtråkigt hon har det i Stockholm, om hemlängtan och hur hon ångrar sin tillbakaflytt. Men i det andra brevet som är till en ej namngiven väninna har det uppenbarligen fortskridit en tid och hon finner inte längre tillvaron så tråkig och ensam. Brevet till väninnan är inte färdigskrivet, men det enda som saknas i brevet till Erik är datumet och det faktum att det aldrig skickades.

Vid någon tidpunkt samlade Nanny ihop sina brev och för ned dem i en ölflaska som försluts med murbruk och läggs i ett öppet schakt vid Kungliga slottet. Det är inte bara de kärleksbedyrade breven som hon sparar och haft med sig till och från Enköping

som läggs ned i flaskan utan också de brev hon själv skrivit men ej skickat. Det är möjligt att brevet till väninnan bara råkade följa med, för den gemensamma nämnaren i de övriga breven är förälskade uppvaktare. Om hon bara ville göra sig av med breven hade en enklare metod varit att elda upp dem. Att hon lät de förslutas och begravas vid slotten antyder att hon ville ha dem bevarade på något vis. Det är dock underligt att hon inte tömde flaskan på öl innan hon förde ned sina dyrbara brev.

Tiden då flaskan med breven förslöts och deponerades var troligtvis någon gång under året 1903. Möjligtvis gjorde hon sig av med breven när hon flyttade ut från innerstaden till Danderyd med familjen Thalén som hon tjänade hos. Kanske var det en ung kvinnas sätt att klippa banden till ungdomens förälskelser och brustna hjärta. Vi kommer aldrig veta hur den 19 år gamla Nanny tänkte och kände, men vi vet att ingen av Carl, Adolf, Anders, Gunnar eller Erik blev hennes livskamrat i slutändan.

Tiden som efterföljde hennes förmodade ceremoniella deponerande av sina gamla kärlekar fortsatte som hennes tidigare uppehälle i Stockholm. Efter att hon lämnade familjen Thalén och Danderyd kom hon tillbaka till Stockholm och fick tjänst hos metallfabrikören Johan Erik Nyqvist. Efter att hon lämnar den tjänsten hos metallfabrikören flyttar hon någonstans inom 7e roten (Jakobs församling). Där bor och arbetar hon tills hon den 8 december 1905 får jobb hos tyghandlaren Johan Oskar Fredriksson med familj. Nanny är vid det här tillfället höggravid och föder den 25 januari 1906 dottern Nanny Teresia vars fader är okänd.

Tragedin slår till när den knappt 9 månader gamla Nanny Teresia dör. Nanny flyttar och byter arbetsgivare kort därefter. Någon gång därefter möter hon vaktmästaren Erik Oskar Karlsson (född 1879). Paret får dottern Mary Regina den 12 augusti 1908. Ett år senare gifter sig paret när de väntar sitt andra barn. Elsa Wilhelmina föds den 11 december 1909.

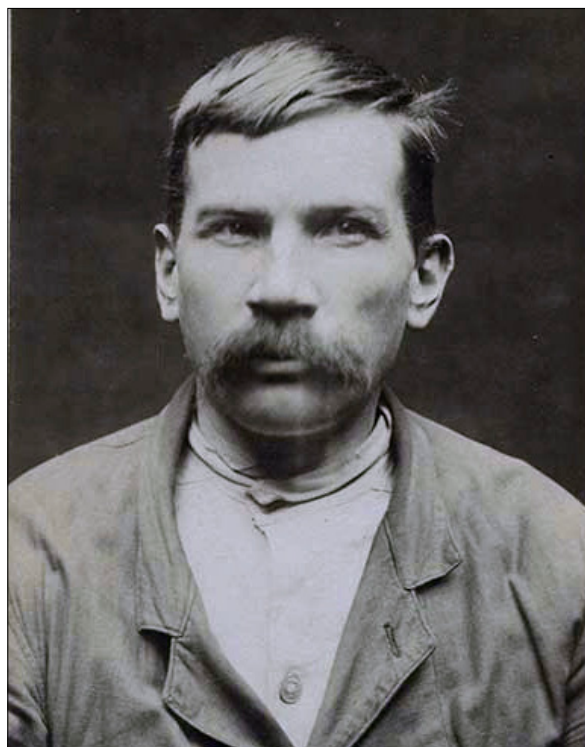
Året därpå flyttar familjen till Hammarby. Samma år avlider Nannys mor, som tillsammans med Nannys bror Ernst Robert och syster Elna Regina bott

på Fattiggården i Enköping sedan faderns bortgång 1904 (figur 12). Elna flyttar in med Nanny och hennes familj i Hammarby fram tills 1914. Därefter flyttar Elna in till Stockholm och arbetar som piga.

Ernst Robert bor kvar i Enköping och arbetar som typograf men verkar ha svårt med försörjningen och står länge skriven som understödstagare (figur 13). 1914 blir han dömd till tvångsarbete på Svartsjö för lösdriveri, där han är till den 19 mars 1915. Även tidigare, innan sin dom, har han haft problem med lagen i Helsingör, där han vid två tillfällen straffats. Den ena gången med tre dagars fängelse på vatten och bröd och den andra gången till 12 dagars tvångsarbete. Båda gångerna dömdes han för överträdelse av sitt uppehållstillstånd.

Ernst till synes hårda liv tar ut sin rätt och han avlider 1938 på Akademiska sjukhuset i Uppsala av matstrupecancer. Sjukdomen orsakas ofta av tobaksrökning, överdriven alkoholkonsumtion och dålig kosthållning. Han ligger begravd på S:t Olofs kyrkogård i Enköping.

Nanny och hennes familj flyttar till Upplands Väsby 1914, där de bor i Nedre Runby. Erik Oskar jobbar här som på Optimusfabriken. Den 21 september

Figur 13. Ernst Robert Eriksson, år 1914 i Helsingör. Källa: Genealogisk forlag, domsakter i politiretssager 1894-1919. Pk. B.1-670. 88-1914.

1914 får paret sitt tredje barn, Erik Olof. När familjen bor i Upplands Väsby flyttar Nannys bror, Karl Melker, in hos dem.

Figur 12. Fattiggården i Enköping där Nannys mor och syskon bodde, syns i bakgrunden. Foto: Anders Willmanson, 1880-1920. Källa: Enköpings museum via Digitaltmuseum, ID: 021015878695 (PDM).

Den 4 september 1916 flyttar familjen tillbaka till Stockholm och Erik Oskar jobbar som portvakt. Nannys andra bror Frans Albin flyttar även in hos familjen. Familjen Karlsson bor kvar i Stockholm på några olika adresser fram tills den 20 oktober 1923 då de flyttar till Bromma. Där bor dem tills att de tjugo år senare flyttar till Essingen.

Nanny avlider nästan 85 år gammal den 6 januari 1969 i Essinge, då hon varit änka i knappt ett år. Nanny och Erik Oskar ligger begravda i en familjegrav på Skogskyrkogården tillsammans med Mary Regina (död 1981), Elsa Wilhelmina (död 1995) och Frans Albin (död 1971).

Brevet till Erik
Stockholm den

Min älskade lilla Erik
Hjertligt tack för dit bref
som jag väntat på så för-
skräckligt. Jag tänkte att du
glömt din flicka i Eken.
Men så tänkte jag att det
var nog inte så gott att kom-
ma ihåg adrezen för vi prat-
tade så mycket. Men det skall
jag säga dig att inte har jag
haft något roligt sedan jag
kom till Stockholm nej tvärs
om tråkigt. När jag kom från
Bellmansgatan så fick jag plats

På Brahegatan där kom jag på
Onsdagen kl. 5 och gick därifrån
på torsdagen kl. 12 där fick
man se på maten men inte
smaka så det skall gud
veta har man haft det betala
på kontorena för sådana kål
men nu har jag fått en på
Björngårdsgatan 16a nedra boten
Men man kan ju inte veta
hur den är det är perrs som man
inte kunde ha en plats men
jag kan inte hjälpa att man
inte kan vara kvar mat

måste man ha men jag var
dum som reste från Enköping
när jag kunde få plats där
för det här förtjänar man
inget på . Tenk så långsamt
jag har [haft] ingen [---]

Singne och Hansson det är ju varit rysligt
snälla det kan man väl inte
annat sega för jag har ju varit
där hela tiden som jag varit ledig
Jag har haft för mig längre att
du var här så när jag gott
ut något så sade jag till
Singne om Backman skulle
komma upp bed honom vänta
till jag kommer hem det skulle
hon göra förstås men när
jag kom hem inte [har] det
varit någon upp men när
jag fick kortet blef jag så
glad och tänkte min gosse
har nog inte glömt mig
Men det säger jag dig upp
riktigt att om jag får [det]
af dig vet jag ej vad jag
gör för något då tror jag att
jag [blef] tokig det när jag [---]

att jag blifver (Kär) nog
tycker jag att du kunde komma
hit snart när jag längtar så
förskräckligt efter dig min
lilla vän gör det när jag beder
dig så mycket sedan blir
jag nog nöjd men inte
förr nu vät du det. Som
jag fick gå ut och gå med
dig i kväll då skulle jag
inte gråta det kan du vara
lung lugn för. Men det är
inte säga så mycket i telefon
för det var så mycket folk på
magasinet. Nu har jag inte
mer att skriva men längtar till
Enköping gör jag grymt
kom snarast beder Din Nanny

Se texten i original i figur 14

I Stockholm den

Min älskade lilla sara Erik

I gottligt tack för det bref
som jag väntat på så för-
skräddigt nu tänkte att det
gjönt din flicka i Oken
utan nu tänkte jag att det
var nog inte så gott att hem-
ma i jag adressen för ni perat
får så mycket. Men det skulle
jag säga mig att inte har jag
helt något riktigt sedan jag
kom till Stockholm ny förs
om förhålligt När jag kom från
Bellmans gatans st. Det är ju

Figur 14. Första sidan i Nannys brev till Erik Backman. Brevet är inte daterat men av innehållet kan man förstå att Nanny nyss anlänt till Stockholm för andra gången, vilket hon gjorde i december 1902.

Brevet till en väninna
Stockholm den

Min älskade vän
Må så gott det är min
önskan. För det första vill
jag tacka dig så mycket
för brevet. Jag glömde sist när
jag skref att säga när vi skulle
ringa på det kom jag inte
ihåg förän jag lagt brevet
i lådan när det var för
sent jag vill inte gärna
ringa på till Anderssons
det kanske att du har obe-
hag för men har du inte
det då gör det väl dettsamma
det är som du själf vell.

Se texten i original i figur 15

Hur mår ni i Enköping
annars. har du något roligt
där det gamla vanliga förstås
du har väl mycket långsamt när
Dafvid är på landet men du
är väl van vid det nu när
han varit borta så länge
nu tycker inte jag att det är
så grymt långsamt som i början
man väner sig vid att det
det måste man förekiten ann-
tingen man vill heller ej

Stockholm den

Min älskade vän
Alla så gott det är min
önskan. För det första vill
jag tacka dig så mycket
för brevet. Jag glömde sist när
jag skrev att säga när vi skulle
ringa på det kom jag inte
ihåg fören jag lagt brevet
i lädan när det var för
sent jag vill inte gärna
ringa på till Anderssons
det känns att du har obe-
lag för men har du inte
det då gör det väl ett samman
det är som du själv vill.

Figur 15. Första sidan i Nannys brev till en väninna. Brevet är inte daterat men av innehållet kan man förstå att hon nu bott ett tag i Stockholm. Brevet skevs troligtvis någon gång under de första månaderna 1903.

Flaskpost 2

Till Efterverlden

Det andra brevet som kom hittades i en rörgrav inuti den kraftiga vallgravsmuren som undersöktes. Brevet hade medvetet lagts ned av en av de rörläggare som 1887 kämpade med att dra avloppsledningar genom slottet Tre kronors ruiner.

Brevskrivaren signerade sitt brev endast med monogrammet L.E., eller möjligtvis E.L. I brevet namnger han sig själv med smeknamnet Tullen och skriver att han och hans kollegor "...hade största äran deruti, att de tillhörde Rundquist faktori". Och det är i och med den strofen som vi lyckats hitta "ett verk som kallas Tullen".

På VVS museum fanns uppgifter om brevskrivarens arbetsplats. År 1874 inregistrerade herrarna Anton Rundquist och Åke Segerholm företaget A. Rundquist & Co metallfabrik, rörgrossister och rörlägningsentreprenörer. Företaget hade sina första lokaler i Nacka, för att sedan 1875 flytta in till en

mer central adress på Regeringsgatan. Företaget var verksam i Stockholm ända in på 1970-talet.

Från samma år som vårt brev är skrivet, 1887, fotograferas de som arbetade i företaget (figur 17 och 18). På bilden ser vi en samling herrar, där den tredje uppfifrån till höger är den enda som har initialerna L.E.; Lars Ekström.

Lars Ekström är högst troligt vår brevskrivare. Han föddes den 19 september 1854 i Slimminge i Skåne. Han arbetade sina första arbetsår som dräng, innan han 1874 emigrerade till Amerika. Två år senare flyttade han hem till Sverige igen och fortsatte arbeta som dräng. 1879 flyttar den då 25 år gamla Lars till Stockholm där han till slut börjar arbeta som rörläggarebetare.

1882 gifter sig Lars med Adelina Viktoria Nilsson (född 1856) och paret får kort därefter sonen Lars Viktor. Tre år senare föds deras andra barn, Karl Viktor Verner. Dessvärre avlider Karl under sitt första levnadsår.

Figur 16. Vy över den yttre borggården vid det Kungliga slottet. Centralt i bild kan man se området för undersökningen. Målningen är något äldre än brevet i den andra flaskposten. Målning av Carl Johan Billmark, 1804–1870. Skapad 1855–1869, Lunds universitetsbibliotek, ID: alvin-record: 187424 (PDM).

Figur 17. De som arbetade på A. Rundquist & c:o 1887, samma år som brevet i den andra flaskposten är skrivet. Foto: Rolf Levin, Sveriges VVS museum (med tillåtelse för publicering av Rolf Levin).

Den 31 juli 1887 får paret sitt tredje och sista barn, dottern Edla Viktoria. Dagen efter skriver Lars sitt brev och lägger det i en flaska som han begraver vid slottet.

Edla blev dessvärre bara 6 år gammal och avled av lungsäcksinflammation på Epidemisjukhuset i Stockholm den 15 november 1893.

1900 var Lars skriven som smed och slutligen cigarhandlare 1910. Han avled 85 år gammal 1939 av marasmus senilis, ålderdomssvaghet, och bodde sin sista tid på Gubbhemmet. Gubbhemmet var en välgörenhetsanstalt för ålderstigna och orkeslösa borgesmän.

Figur 18. Lars Ekström, även kallad Tullen, arbetade med att lägga rör vid slottet 1887. När arbetet var klart skrev han några verser om arbetet och la ned sitt meddelande "Till efterverlden" i en flaska bredvid röret han kämpat så med. Foto: Rolf Levin, Sveriges VVS museum. (med tillåtelse för publicering av Rolf Levin)

1943 avled hans fru Adelina, 87 år gammal på Stureby vårdhem. Det är oklart var Lars ligger begravnen med Adelina vilar i en familjegrav tillsammans med deras son Lars Viktor som avled 79 år gammal.

Lars, kallad Tullen, levde ett långt och händelsefullt liv som tog honom från Skåne till Amerika och slutligen till Stockholm. Hans efterlämnade ord vittnar på ett humoristiskt sätt om ett Stockholm som höll på att moderniseras.

Brev till eftervärlden

Till eftervärlden

Från Slottet nedåt strömmen
man grundat ut – i drömmen
att leda stank och vatten bort
och detta på en tid helt kort
#

Man länge närt den höga Tanken
att snart bli af med stanken
som känns i slottets regioner
om ock det skulle kosta millioner
#

Från dröm till verklighet det gått
sedan man en fix idé har fått
att leda rör igenom hvalf och murar
till passage för alla hagelskurar
#

Skulle härvid tusen hinder möta
må de bryta för att saken sköta
Ty ett slut på alla obehag
man önskar få med hvarje dag
#

Och här man träffat på en mur,
Som luktar både rå och sur.
Man stannat för en stund
Att fresta på om hon är grund.

Se texten i original i figur 19

Men muren hade dimensioner
som trotsa kan en Krupps kanoner.
Man dock till verket måste gå
att skaffa undan stenar, stora, små.

Och sedan man med släggan slagit
Några tusen friska slag
man rätt igenom muren dragit
rör till närmsta vattendrag.

Med spett och borrar utaf stål
Man uti muren gjort ett hål
så stort att sjelfva satan deruti
Kan trifvas godt, och nykter bli
#

Den digra muren länge stod emot
Både slag och stötar, fot för fot:
Men måste dock till sist ge vika
För män som ej sitt värf kan svika.
#

De raska gossar som lagt hand härvid
lefde i Kung andre Oscars tid.
De hade största äran deruti
att de tillhörde Rundqvists faktori
#

Och den som diktat dessa rader
hörde till de lägsta grader
i ett verk som kallas Tullen,
men ligger kanske nu i mullen.
#

Som ett minne från vår tid
lägger dessa rader tätt invid
det grofva röret uti muren
för att undan gå censuren!
#

Stockholm slott d. 1 Aug. 1887
Monogram EL. (eller LE)

Till eftervärlden.
Från Slottet med åt Strömmen
man grundat ut - i drömmen
att leda slask och vatten bort
och detta på en tid bestemt

Man länge varit den höga tanken
att snart bli af med stanken
som käns i slottets regioner
och ock det skulle kosta millioner

Sedan man en förtidigt det gått
att leda rör igenom kvalf och murar
till passage för alla hagelkvarar.

Skulle hervoil tusentunder mota
må de bytas för att saken sköta
För ett slut på alla obchag
man önskar få med hvarje dag
#

Figur 19. Första sidan av det brev som hittades i den andra flaskposten.

Referenser

För att söka information om de namngivna individerna har följande digitala arkiv använts:

ANCESTRY

Sökdatum: 2021-01-04
<https://www.ancestry.se/>

FAMILYSEARCH

Sökdatum: 2021-01-04
<https://www.familysearch.org/sv/>

FINNGRAVEN.SE

Sökdatum: 2021-01-11
[http://finngraven.se/\(S\(kug10txbdrmdi31tftbcs-j5n\)\)/default.aspx](http://finngraven.se/(S(kug10txbdrmdi31tftbcs-j5n))/default.aspx)

GENEALOGISK FORLAG

Sökord: Ernst Robert Eriksson
Arkivserie: Domsakter i politiretssager 1894–1919.
Pk. B.1-670. 88-1914
Kontaktperson: Gitte Bergendorff Høstbo och Peter Wodskou
Sökdatum: 2021-01-04
<https://genealogisk-forlag.dk/produkt/ernst-robert-eriksson>

KUNGLIGA BIBLIOTEKET, SVENSKA DAGSTIDNINGAR

Dalpien, upplaga från 1898-04-12
Sökdatum: 2021-01-05
<https://tidningar.kb.se/?newspaper=DALPILEN&from=1898-04-12&to=1898-04-12>

MYHERITAGE

Sökdatum: 2021-01-05
<https://www.myheritage.se/>

RIKSARKIVET

Sök i arkiven
Sökdatum: 2021-01-05
<https://sok.riksarkivet.se/>
STADSARKIVET, STOCKHOLMS STAD
Sökord: Rotemansarkivet 1878–1926
Sökdatum: 2021-01-04
sok.stadsarkivet.stockholm.se

SVENSKA GRAVAR

Sökdatum: 2021-01-11
<http://svenskagravar.se/>

Stort tack till Rolf Levin och Sveriges VVS museum i Bromma för uppgifterna som lät oss hitta vem den diktande rörläggaren var. Ett stort tack även till Gitte Bergendorff Høstbo på Genealogisk forlag för fotografiet av Ernst Robert Eriksson samt informationen om hans missöden i Helsingör.

För att se breven från den första flaskposten som högupplösta bilder besök hemsidan för De Kungliga Slotten (kungligaslotten.se) och sök på Flaskpost anno 1900 i deras *Press och bild*.

Rapporter från Arkeologikonsult 2021:3222